

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

**Zahraniční a bezpečnostní politika Ruské federace:
od westernizačního k etatistickému přístupu**

Bakalářská práce

Autor:	Daniel Doležal
Studijní program:	B6701
Studijní obor:	Politologie
Vedoucí práce:	Mgr. et Mgr. Lukáš Tichý

V Hradci Králové dne 16. 12. 2015

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2015/2016

Studijní program: Politologie
Forma: prezenční
Obor: Politologie (BPOL)

Zadání BAKALÁŘSKÉ práce

Předkládá:

Daniel Doležal

Název česky:

Zahraněční a bezpečnostní politika Ruské federace: od westernizačního k etatistickému přístupu

Název anglicky:

Foreign and Security Policy of the Russian Federation: from Westernist to Statist

Vedoucí práce:

Mgr. et. Mgr. Lukáš Tichý (katedra politologie)

Seznam doporučené literatury:

Baturin, Jurij M. 2003. *Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi*. Praha: Knižní klub.

Eichler Jan, Tichý Lukáš. 2013. *USA a Ruská Federace: Komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*. Praha: Ústav Mezinárodních vztahů

Švankmajer Milan a kol. 2010. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství NLN

Tsygankov, Andrei P. 2006. *Russia's Foreign Policy. Change and Continuity in National Identity*. Lanham, Rowman & Littlefield Publishers.

Spiridonov, Andrei. 2002. *Ruská zahraniční politika, vztahy s USA (1991-2002)*. Mezinárodní politika 8/2002

Zimmerman. William. 2002. *The Russian People and Foreign Policy. Russian Elite and Mass Perspectives 1993-2000*. Princeton: University Press

Poděkování

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. et Mgr. Lukášovi Tichému za odborné vedení, za pomoc a cenné rady při zpracování této práce. Dále bych chtěl také poděkovat své rodině a své přítelkyni Markétě Doležalové za morální podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové 16. 12. 2015

Podpis:

Anotace

Doležal, Daniel. 2015. *Zahraniční a bezpečnostní politika Ruské federace: od westernizačního k etatistickému přístupu*. Hradec Králové: filozofická fakulta. Univerzita Hradec Králové. Bakalářská práce.

Ruská federace vzniklá po pádu Sovětského svazu se musela vypořádat s mnoha problémy ve své zahraniční a bezpečnostní politice. Stoupenci westernizačního myšlení prosazující zájmy otevřenější prozápadní politiky se na začátku volebního období B. N. Jelcina dostávali do popředí politické scény. Vývoj zahraniční a bezpečnostní politiky v letech 1991 - 1999 připravil půdu pro představitele etatistického myšlení, kteří zastupují zájmy samotného státu a snaží se vytvořit z Ruské federace silného aktéra na mezinárodním poli. Cílem této práce je analyzovat vnitřní a vnější faktory, které ovlivnily zahraniční a bezpečnostní politiku v letech 1991 - 1999 a zapříčinily rychlý pád westernistů a umožnily vzestup stoupenců etatistického myšlení v Ruské federaci. Práce neopomene ani nemalý vliv stoupenců civilizačního přístupu. Dále bude v práci zkoumán vliv jednotlivých přístupů na kontext zahraniční a bezpečnostní politiky. Metodou užitou v této práci je případová studie s prvky komparace.

Klíčová slova

Rusko, zahraniční politika, bezpečnostní politika, westernismus, etatismus, Boris Nikolajevič Jelcin

Annotation

Doležal, Daniel. 2015. *Foreign and Security Policy of the Russian Federation: from Westernist to Statist*. Hradec Králové: Faculty of Philosophy. University of Hradec Králové. 2015. Bachelor Degree Thesis.

The Russian Federation, formed after the collapse of the Soviet Union, had to tackle many problems in its foreign and security policy. The followers of the western thinking promoting the interests of a more open pro-Western policy came to the forefront of the political scene at the beginning of the B. N. Yeltsin's term. The development of the foreign and security policy between the years of 1991 – 1999 helped pave the way for the representatives of statist thinking, who represented the interests of the state itself, and who were trying to make the Russian Federation a strong player on the international stage. The aim of this thesis is to analyze the internal and external factors, which influenced the foreign and security policy between the years of 1991 – 1999, caused a rapid fall of westerners, and enabled the rise of the supporters of statist thinking in the Russian Federation. The significant influence of the followers of the civilizational approach will be also discussed. The thesis will also examine the effects of different approaches to the context of foreign and security policy. The method used in this thesis is a case study with elements of comparison.

Key words

Russian Federation, Foreign policy, Security policy, Westernist, Statist, Boris N. Yeltsin

Obsah

Seznam zkratk.....	9
Úvod.....	10
1. Teoretické vymezení analýzy zahraniční a bezpečnostní politiky Ruské federace v letech 1991 – 1999.....	14
1.1. Historické faktory ovlivňující ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku.....	14
1. 2. Přístupy a teorie myšlení v zahraniční a bezpečnostní politice Ruské federace podle A. Tsygankova.....	17
1. 2. 1. Westernizační přístup.....	17
1. 2. 2. Etatistický přístup.....	19
1. 2. 3. Civilizační přístup.....	20
2. Použité metody: případová studie a komparace.....	24
2.1. Případová studie.....	24
2.2. Komparativní metoda.....	25
3. Vývoj ruské zahraniční a bezpečnostní politiky v prvním volebním období Borise N. Jelcina.....	28
3. 1. Jelcin versus Gorbačov.....	28
3. 2. Proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v období 1991 – 1996.....	31
3. 2. 1. Vnitřní faktory proměny.....	33
3. 2. 2. Vnější faktory proměny.....	37
4. Vývoj ruské zahraniční a bezpečnostní politiky ve druhém volebním období B. N. Jelcina.....	43
4. 1. Proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v období 1996 – 1999.....	43
4.1.1 Vnitřní faktory proměny.....	43
4. 1. 2. Vnější faktory proměny.....	49
4. 2. Vítězství etatistického přístupu: „Putinův nástup“.....	55
5. Komparace volebních období B. N. Jelcina v kontextu pádu westernizačního myšlení.....	57
5. 1. Vnitřní faktory.....	57
5. 2. Vnější faktory.....	60
Závěr.....	65
Seznam pramenů a literatury.....	67
Monografie a články.....	67
Internetové zdroje.....	71
Dokumenty.....	71
Seznam tabulek.....	72

Seznam zkratk

CFE	Smlouva o konvenčních zbraních
EU	Evropská unie
FSB	Federální služba bezpečnosti
G7	Group of seven (Skupina sedmi)
G8	Group of eight (Skupina osmi)
GKČP	Státní výbor pro výjimečný stav
IMF	Mezinárodní měnový fond
KGB	Výbor státní bezpečnosti
KNB	Koncepce národní bezpečnosti
KVP	Koncepcija vnější politiky Rossijskoj Federacii (Koncepce vnější politiky Ruské federace)
KSSS	Komunistická strana sovětského svazu
NATO	Severoatlantická aliance
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
PfP	Partnerství pro mír
RB OSN	Rada bezpečnosti OSN
RF	Ruská Federace
RSFSR	Ruská sovětská federativní socialistická republika
SFOR	Stabilization Force
SNS	Společenství nezávislých států
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
UČK	Kosovská osvobozenecská armáda
VD	Vojenská doktrína
WTO	Světová obchodní organizace

Úvod

Rozpad Svazu sovětských socialistických republik (SSSR) umožnil vznik Ruské federace (RF) a to 25. prosince 1991. Byl to nelehký proces, který přinesl mnoho nových otázek. Například to, jestli nástupnický stát po tak mocném hráči na mezinárodním poli, jakým byl SSSR, mohl udržet své postavení. Touha po určitém respektu od ostatních států světa je charakteristická pro Rusko již po celá staletí. Dosáhla RF tohoto cíle? Tato odpověď není po proběhlé tranzici stále zcela jasná. Co můžeme pokládat za jednoznačné, je to, že se Rusko nacházelo mezi volbou, která byla značně stále determinována minulým režimem. Tato volba se týkala směřování politického systému RF. Autor se v práci zaměří konkrétně na směřování bezpečnostní a zahraniční politiky, které budou základním zkoumaným jevem v této práci.

Pokud mají být jednotlivé politiky RF někam směřovány, bylo nutné nastavit i institucionální podobu politického systému. Tato výzva či konflikt byly životně důležité pro další vývoj v celém Rusku. Začaly se objevovat dvě cesty. První z nich se snaží o zavedení systému institucí blížících se konceptu konsolidované demokracie v západních zemích. Tento proud je charakteristický pro westernizační myšlení v zahraniční a bezpečnostní politice RF. Druhá cesta sice počítá s určitým nastavením demokratických institucí, ale ve smyslu posílení centralizovaného systému. Moc by měla být převážně v rukou exekutivy, což vede k budování silného státu. Tyto myšlenky jsou charakteristické pro etatistický přístup v zahraniční a bezpečnostní politice RF (Tsygankov, Tsygankov 2010). V práci bude reflektována změna v zahraniční a bezpečnostní politice RF, která stínuje výše zmíněné dvě cesty. Tato změna od westernistů k etatistům nastala vlivem několika vnitřních a vnějších faktorů. Práce nabídne nový vhled do této problematiky. Konkrétně se co nejvíce zaměří na samotnou osobnost Borise Nikolajeviče Jelcina.

Aby autor mohl reflektovat nástup westernistů, tak neopomene vliv minulého režimu. A to konkrétně období vlády Michaila Sergejeviče Gorbačova. Jeho nástupem se politické spektrum otevřelo veřejnosti. Politika otevřenosti (Glasnost') byla začátkem éry, kdy se mohlo zdát, že

Rusko bude „západu“ více či méně otevřeno. Tímto se připravil prostor pro westernizační přístup. V práci budou vysvětleny důvody, proč tento směr nezapustil kořeny v zahraniční a bezpečnostní politice RF i po jeho mohutném vzestupu na začátku devadesátých let v prvním volebním období B. N. Jelcina.

Cílem této práce je komparace vnitřních a vnějších faktorů, které přímo ovlivnily pád stoupců westernismu v letech 1991 – 1999 a tím umožnily stoupcům etatistického myšlení v zahraniční a bezpečnostní politice RF uspět. Práce zařazuje vliv i třetího významného proudu, kterým je civilizační přístup (Tsygankov, Tsygankov 2010).

Pro úplné pochopení autorova záměru budou teď nastíněny jednotlivé zkoumané faktory. Nejdříve autor zmíní vnitřní faktory. Chce se zejména zaměřit na osobnost prezidenta B. N. Jelcina mající značný vliv na tehdejší dění v RF. Dále také na dopad oficiálních dokumentů¹ jako byly například vojenské doktríny a jednotlivé plány zahraniční politiky pro období 1991 – 1999. V neposlední řadě se také zaměří na roli oligarchů v zahraniční a bezpečnostní politice. Do vnějších faktorů se řadí vztahy mezi Ruskem a Spojenými státy Americkými (USA), Evropskou unií (EU) a zejména se Severoatlantickou aliancí (NATO). Práce bude zkoumat také vliv vojenských konfliktů za vlády B. N. Jelcina, které přímo zasahovaly do domácí politiky.

Po představení základních faktorů, které jsou zkoumány v této práci nám vyvstávají i hlavní výzkumné otázky. Hlavně na ně se autor v práci zaměří. První z nich zní: „Jaké vnitřní a vnější vlivy v zahraniční a bezpečnostní politice RF zapříčinily nástup etatismu a ústup westernismu v Rusku? Sekundární výzkumná otázka se týká konkrétně role osobnosti B. N. Jelcina a jeho rozdílnému přístupu v každém z jeho volebních období. Otázka zní: „Jakým způsobem a jaký výše zmíněný faktor změnil Jelcinův postoj k zahraniční a bezpečnostní politice RF na přelomu jeho jednotlivých volebních období?“.

¹ Autor bude analyzovat Koncepti vnější politiky RF a Vojenskou doktrínu z roku 1993 a také Koncepti národní bezpečnosti vydanou roku 1997. Tyto dokumenty autorovi poskytují jasné vymezení směřování zahraniční a bezpečnostní politiky RF v letech 1991-1999.

Práce bude založena na teorii podle Andreie Tsygankova. Podle něj je možné nalézt tři základní myšlenkové přístupy v zahraniční a bezpečnostní politice RF (Tsygankov, Tsygankov 2010: 668 – 677). Prvním z nich je westernismus hledající novou cestu pro Rusko skrze prozápadní myšlení, a který je propojený s liberální teorií mezinárodních vztahů. Druhým přístupem je etatismus úzce propojený s realistickou teorií mezinárodních vztahů a konečně třetím přístupem mající vliv na zahraniční a bezpečnostní politiku RF ve zkoumaném období je civilizační přístup propojený s konstruktivismem (Tsygankov 2013). Autor samozřejmě připouští, že existuje mnoho teorií zahraniční a bezpečnostní politiky, ale tato byla vybrána jako nejvhodnější pro charakter této práce.

Po vymezení základní použité teorie si autor zvolí vhodnou metodu práce. Metodou použitou v textu bude případová studie (Kořan 2008) s prvky komparace (Říchová 2006). Případová studie bude použita v analytické části práce, přičemž zkoumaným případem jsou vnitřní a vnější faktory ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku RF v letech 1991 – 1999. Komparativní metoda bude použita v poslední kapitole. Práce bude komparovat dvě rozdílná období vlády B. N. Jelcina. První volební období od 1991 - 1996 a druhé období od 1996 - 1999 mají některé věci společné. Ale jejich rozdílnost je patrná nejenom v osobním postavení B. N. Jelcina k zahraniční a bezpečnostní politice RF, ale i personálními změnami, které přinesly možnost pro nástup etatistického myšlení, tudíž se autor rozhodl komparovat rozdílnosti jednotlivých období.

Hlavním dílem, ze kterého budu vycházet, je dílo Andreje Tsygankova (Tsygankov 2013). Dílo je základním kamenem pro teoretickou část této práce, která propojí tyto základní teoretické přístupy s příslušnými teoriemi mezinárodních vztahů. Samozřejmě existuje mnoho teorií propojených s ruskou zahraniční a bezpečnostní politikou. V práci autor uvede například teorii „single country“ od Jamese N. Rosenaua (Rosenau 1987). Zdroj pro metodologickou část bude zejména konkrétní kapitola od Michala Kořana, která vysvětluje jev případové studie a její základní terminologii. Tu využiji pro definování zkoumaného případu (Kořan 2008). Pro komparativní metodu užiji dílo Blanky Říchové. Praktická část bude vycházet z literatury popisující jednotlivá období vlády B. N. Jelcina

(Švankmajer 2010; Baturin a kol. 2003). Tyto díla jsou relevantní pro práci, protože obsahují informace o zahraniční a bezpečnostní politice RF v letech 1991 – 1999. Dále použiji i odborné články zabývajících se touto problematikou.

Bakalářská práce bude kromě základních náležitostí, jako jsou úvod a závěr, rozdělena do pěti hlavních kapitol. První kapitola se zaměří na teoretický rozměr práce. Představí základní přístupy k zahraniční a bezpečnostní politice podle A. Tsygankova. Westernismus, etatismus a civilizační přístup (Tsygankov 2013). Druhá kapitola popíše jednotlivé použité metody. Třetí kapitola již bude patřit mezi analytické a reflektuje vývoj výše zmíněných vnitřních a vnějších faktorů v domácí politice v prvním volebním období vlády B. N. Jelcina. Čtvrtá kapitola potom bude navazovat vývojem faktorů v kontextu zahraniční a bezpečnostní politiky RF ve druhém volebním období B. N. Jelcina. Nakonec poslední kapitola bude obsahovat hlubší komparaci jednotlivých volebních období.

1. Teoretické vymezení analýzy zahraniční a bezpečnostní politiky Ruské federace v letech 1991 – 1999

Základním prvkem této práce je pochopení tří základních přístupů myšlení v zahraniční a bezpečnostní politice Ruské federace podle Andreje Tsygankova. Těmito směry jsou westernismus, etatismus a civilizační přístup. V kapitole bude detailně popsán každý z nich. Výklad se bude týkat hlavních dogmat jednotlivých směrů, jejich historických kontextů a v neposlední řadě propojí tyto myšlenkové směry s jednotlivými základními teoriemi mezinárodních vztahů. Tyto teorie by je měly legitimovat pro prostředí Ruské federace. Dále také práce zmiňuje obecné problémy v ruské zahraniční a bezpečnostní politice, se kterými se evidentně země potýkala. Pojmenování problémů nemusí nutně vykazovat známku toho, že je či bylo něco v nepořádku. Tyto problémy mohou vyúšťovat z obecných historických faktorů, které provázely ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku. Proto je práce reflektuje hned na začátku této kapitoly.

1.1. Historické faktory ovlivňující ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku

Ruská federace je jednoznačně jedním z důležitých hráčů na mezinárodním poli, který historicky nemalým podílem formoval vztahy v Evropě i jinde ve světě. U RF lze vývoj zahraniční a bezpečnostní politiky pozorovat v dlouhém časovém rozmezí. Bezpečnostní hrozby v minulosti i v současnosti podle RF jsou směřovány proti státní celistvosti a proti národnímu zájmu zakořeněnému v ruské politice po staletí. Ty pramenily jak od západu, tak od států přilehlých k ruským hranicím. Tento faktor je nejdůležitější pro popsání ostatních historických faktorů či událostí ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku RF (Tsygankov, Tsygankov 2010).

Jedním z nejdůležitějších uvědomění je fakt, že geopolitická pozice RF je velice komplikovaná. Tato pozice spočívá v tom, že průmyslová část RF spolu s hlavním „centrem dění“ leží v Evropě, ale také značná část území se rozprostírá na rozlehlé ploše v Asii. Nelze samozřejmě počítat s

tím, že území rozkládající se na kontinentu Asie je ryze neprůmyslová a neprogresivní oblast. Spolu s tím přichází i základní otázka, zda se Rusko hlásí k identitě evropské či spíše inklinuje k té asijské. Hledání vnější identity RF je velice důležité pro formování bezpečnostní a zahraniční politiky. Můžeme vidět, že RF spíše dává přednost evropské identitě a to primárně z ekonomických důvodů. To samozřejmě neznamená, že by asijská identita měla jen zanedbatelnou roli (Eichler, Tichý 2013: 131 – 134).

Tento konflikt identit je v dějinách Ruské federace zcela evidentní. Rusko se svým progrese sice jen těžko vyrovnávalo Evropě, ale účastnilo se několika velice důležitých válečných konfliktů, jako byly například Napoleonské války, obě světové války apod. Toto byl jasný důkaz toho, že se Rusko vždy chtělo podílet na mocenském rozestavení v Evropě a v určitém slova smyslu zde i prosazovat svoje zájmy. Na druhou stranu historie ukázala, že Rusko rozšiřovalo svůj vliv a mocenský zájem i na asijský kontinent. Při bližším zkoumání můžeme vidět, a to je velice důležité, že docházelo ke střídání fází distinkce Evropy a Asie (Eichler, Tichý 2013: 131 – 134).

Hledání vnější identity mělo veliký vliv na formování zahraniční a bezpečnostní politiky RF hlavně ve smyslu již zmíněného „střídání identity“ mezi evropskou a asijskou. Nelze ale opomenout při formování těchto politik konfliktů u hranic Ruska. Budování nárazníkových zón je jedna z cest, jak se RF vypořádává s bezpečnostní situací u svých hranic. Nebezpečí pozemního útoku se tímto snižuje. Příkladem mohou být bývalé republiky SSSR, ale také státy bývalého sovětského bloku. Po pádu SSSR plní tuto roli Společenství nezávislých států (SNS). Přístup, který prosazuje RF v těchto oblastech, vede bohužel k různým konfliktům. Tyto státy jsou prakticky odstrašeny silou armády RF (Eichler, Tichý 2013: 131 – 134).

Jak již bylo řečeno výše, tak Rusko se rozprostírá na enormní rozloze. Tudíž k odstrašení svých nepřátel a to zvláště k odstrašení států, které s RF přímo sousedí je potřeba mít početnou armádu. Rusko se muselo s tímto vypořádávat více či méně po celá staletí a k udržení standardu odstrašení byla veliká armáda jednou z hlavních cest (Eichler, Tichý 2013: 131 – 134).

Posledním velice důležitým faktorem pro pochopení historických kontextů a vlivů je pád SSSR. Do té doby byl ruský národ brán jako světová supervelmoc a tento bipolární systém podpořený soupeření se Spojenými státy Americkými (USA) byl pro tehdejší nomenklaturu velice vyhovující. SSSR mohl ovlivňovat mezinárodní vztahy s určitým uznáním a slovo ruského národa muselo být minimálně vyslyšeno. Toto se změnilo s nástupem nového generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) M. Gorbačova. Ten po letech izolované politiky vůči západním státům poprvé zavádí určité reformy vedoucí k otevřenosti SSSR světu. Svou perestrojkou² a politikou zvanou glasnost³ se snažil také zaujmout pozornost americké vlády a otevřít určitá jednání a dialogy. Tyto události samozřejmě znepokojily celou nomenklaturu KSSS. Tento proces rozpadu SSSR se již ale nepodařilo zvrátit a tak 25. prosince 1991 Sovětský svaz zanikl (Švankmajer 2010: 772 - 780).

Po pádu SSSR vyšla napovrch kontinuita zájmů ruského národa. Po ztrátě statutu supervelmoci vznikala veliká nedůvěra v západní instituce a to obzvláště k postoji a rozšiřování NATO. Rusko vnímalo hlavně hrozbu od bývalých lidových republik SSSR, které postupem času začaly integrovat do NATO a dalších „prozápadních“ organizací. Velice důležitým faktorem se pak toto stalo při jednání jak s USA, tak s Evropskou unií. Jak již práce reflektuje v úvodu, westernisté otevření ke spolupráci se západními státy a to hlavně z důvodu posílení růstu ekonomiky bohužel nevydrželi nápor etatistického myšlení a Rusko se znovu začalo ubírat cestou znovuzískání „great power“ a mít tak uznání a statut jednoho z hlavních hybatelů v mezinárodních vztazích (Eichler, Tichý 2013: 131 – 134).

Tyto uvedené faktory významně ovlivnily a doposud mají vliv na zahraniční a bezpečnostní politiku RF. Další podkapitola se bude věnovat jednotlivým myšlenkovým proudům A. Tsygankova.

² Hospodářský program, který měl podle M. Gorbačova revitalizovat zničenou ruskou ekonomiku.

³ Politika otevřenosti (otevření se informačním tokům)

1. 2. Přístupy a teorie myšlení v zahraniční a bezpečnostní politice Ruské federace podle A. Tsygankova

Historické faktory uvedené v předchozí podkapitole pomáhají pochopit, co nejvíce ovlivňovalo ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku napříč historickým spektrem. V této podkapitole autor představí tři základní přístupy zahraniční a bezpečnostní politiky RF podle A. Tsygankova. Jsou to westernizační přístup, etatistický přístup a v neposlední řadě také civilizační přístup. Práce zkoumá neúspěch westernizačního přístupu a vysvětluje vzestup etatistického myšlení. Každý z přístupů ukazuje odlišné představení bezpečnostních hrozeb pro Ruskou federaci a také každý z nich přichází s odlišným řešením. A. Tsygankov také říká, že všechny proudy jsou ovlivněny určitým strachem ze západní globalizace, ale že je nutné si uvědomit důležitost západu při vytváření pokroku v ekonomice. Následující část nabízí detailní analýzu jednotlivých přístupů, jejich stručnou historii, představitele, koncepty a neméně důležitou část, kde přístupy autor propojí se základními teoriemi mezinárodních vztahů (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 - 686).

A. Tsygankov také dále vysvětluje, že zahraniční a bezpečnostní politika RF je přímo ovlivněná konfliktem „Self vs. Other“⁴. Tento konflikt reflektuje „Self“ jako RF zaměřenou na sebe samu a její strach z „Other“. Ti podle Ruska představují hlavní bezpečnostní hrozbu pro jejich hranice. Konflikt pomáhá k uvědomění toho, kdo se proti komu vlastně ohrazuje u jednotlivých přístupů popsaných níže (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 - 686).

1. 2. 1. Westernizační přístup

Prvním z teoretických přístupů, který bude v práci představen je westernismus. Jak už z názvu vyplývá, tento směr zahraniční a bezpečnostní politiky RF je prozápadní. Další přídavné jméno hodící se k popisu přístupu je technokratický a to z důvodu vidiny pokroku v mnoha sférách skrze spolupráci se západní civilizací (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 – 686).

⁴ „Self“ A. Tsygankov vysvětluje jako svébytný pojem zahraniční a bezpečnostní politiky. Považuje za něj Rusko jako vlivného hráče na mezinárodním poli. Naopak „Other“ vysvětluje jako možnou hrozbu, která by mohla mít za následek úpadek „Self“ (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 – 686).

Rozpor mezi „Self“ and Other“ je westernisty brán jako z pohledu západních bezpečnostních politik. Westernisté vidí Rusko jako součást západu a jejich pojetí hrozby spočívá v zemích „nezápadních“. Příkladem může být například společný boj proti mezinárodnímu terorismu. Řešení vidí westernisté v integraci a spolupráci se západem. Integrace se západem přinese efektivnější a rychlejší reakce na bezpečnostní hrozby. Andrej Kozyrev dokonce viděl v integraci se západem i určitou formu přežití ruského státu. Takovou zahraniční politiku ve formě atlancismu prosazoval jako první ministr zahraničí v RF. Také zdůrazňoval vliv globalizace jako jeden ze základních kamenů technologického a ekonomického pokroku (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 – 686).

Westernisté kladou důraz na určitou podobnost se západem a to jak v ekonomickém sektoru, tak v dalších oblastech blízkých bezpečnostní a zahraniční politice. Vidí vizi pokroku ve spolupráci se západem a v integraci do mezinárodních organizací. Skrze ně potom získá RF tížený respekt v mezinárodních vztazích a dosáhne chtěného ekonomického růstu. Historicky toto bylo možno vidět už za dob Petra Velikého. Alexandr I. tuto teorii potvrdil vstupem do Svaté aliance. Westernizační přístup za éry SSSR můžeme považovat za určitou formu sociálně demokratického směru. M. Gorbačov velice otevřel politiku SSSR západu a vlastně tím zapříčinil zánik tohoto státního útvaru. Po pádu SSSR prosazovali westernisté vybudování institucí podobných v západních demokraciích a prosazovali právě onu integraci do mezinárodních struktur. Touto cestou se snažili prosadit na domácím politickém spektru (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 – 686).

Jak autor již uvedl, tak jednotlivé přístupy mají svůj význam také v propojení s teoriemi mezinárodních vztahů. Westernismus je úzce spjat s teorií liberalismu. Tato teorie klade důraz na svobodu jedince a na demokratické hodnoty (Moravcsik 1992). Vychází z předpokladu, že jedinec je hlavním aktérem mezinárodních vztahů a také z jejich předpokládaného vývoje. Liberalismus považuje za důležité, aby tyto jednotlivci nebo „sociální skupiny“ jednotlivců dovedli systém k demokratickým hodnotám. (Keohane 1990: 165 – 194).

Westernismus následuje tuto myšlenku, protože vidí v těchto hodnotách cestu k mírovému soužití se západem. Viktor Kremenyuk⁵ dokonce říká, že pokud mírové soužití ve světě znamená určitou hegemonii Spojených států amerických, pak je toto pro Rusko únosné (Tsygankov, Tsygankov 2010: 670 – 673).

1. 2. 2. Etatistický přístup

Druhým teoretickým přístupem podle A. Tsygankova, který je zkoumán v této práci, je etatismus. Tento myšlenkový proud se k západu staví skeptickým pohledem. Hlavní myšlenkou tohoto přístupu je navrácení Rusku jeho určité hegemonické postavení ve světě. Jevgenij Primakov tíhl k tomu, aby bylo Rusko prezentováno jako vyvažovací velmoc. Tímto vším se dostávali stoupenci etatistického myšlení do konfliktu s westernisty, kteří viděli ve spolupráci se západem hlavní hnací sílu RF (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 – 686).

Rozpor „Self and Other“ je u etatistického přístupu velice přímý a mnohem extrémnější než u westernismu. „Self“ vidí jako nezávislý stát, který má rád a musí se bránit proti všem hrozbám v okolí. Z toho vyplývá, že „Other“ jsou všechny státy, které nepřímou či přímo ohrožují suverenitu RF. Přirozeným řešením této bezpečnostní hrozby pro etatisty je budování stále větší moci a vlivu v mezinárodních strukturách. Dále také etatisté vidí řešení v oslabení vlivu USA na mezinárodním poli. Na druhou stranu ale radši rozloží moc v těchto strukturách mezi více aktérů, pokud tím hlavním aktérem nemůže být RF samotná (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 - 686).

Etatistický přístup klade důraz na moc, suverenitu RF a na stabilní řád. Všechny tato dogmata nadřazuje nad svobody, které mají být garantovány ve fungující demokracii. Tento přístup ale nevystupuje otevřeně proti západu. Dožadují se určitého hegemonického uznání. Západ je pro ně samozřejmě jedním z největších obchodních partnerů. Touha po hegemonickém uznání je reflektována ale za hlavní cíl (Tsygankov 2013).

Etatismus je propojen s realistickou teorií mezinárodních vztahů, která vychází z přesvědčení, že státy jsou si navzájem nebezpečné a je nutno, aby si každý stát bránil svoji suverenitu. Realistická teorie má dva základní principy ze kterých etatismus čerpá. Jsou to ústřední role státu a

⁵ Působí v institutu USA a Kanady v Ruské akademii věd.

jeho přežití. Principy jasně směřují k tomu, aby RF neintegrovala do mezinárodních organizací, které realismus nepovažuje za řešení bezpečnostních hrozeb (Waisová 2002).

Někdy se můžeme dokonce setkat s pojmem „Ruský realismus“ mluvíme-li o etatistickém přístupu. Etatisté věří, že politikou budování respektu za každou cenu si vynutí určité postavení v mezinárodním systému. Bezpečnostní politika má spíše charakter zastrašování svých sousedů u hranic a tím RF kontroluje svoji suverenitu. Tato odstrašující politika ovšem nefunguje podle teoretických představ a je živnou půdou pro jednotlivé konflikty vyúsťující v ozbrojené střety a spory či dokonce ve válku (Tsygankov 2013).

Historie etatistického přístupu začíná stejně jako u westernizačního přístupu u Petra Velikého. Ten začal budovat armádu, která bude konkurenceschopná armádám evropským. Za éry SSSR o velmocenském postavení nebylo pochyb, ale už za vlády Nikity Chruščova docházelo k destalinizaci a k určitému uvolnění. Etatisté netíhnou k totalitnímu režimu. Samozřejmě stoupenci etatistického myšlení velice tvrdě kritizovali perestrojku a politiku otevřenosti M. Gorbačova. Po pádu SSSR se tento přístup pokusil distancovat od západu a otevřel se dalším aktérům mezinárodních vztahů jako například Indii a Číně. Samozřejmě ale musely být vytvořeny nárazníkové zóny u sousedních zemí. Využití války v Čechensku pro budování moci skrze mezinárodní boj proti terorismu bylo také z jednou klíčových událostí pro stoupence etatismu. Taková strategie je etatistickému myšlení vlastní. Je nutné ještě zmínit určité prolínání určitých prvků s civilizačním přístupem. A to zejména ve skepticizmu vůči západu a globalizaci obecně. Etatisté ale nevidí oddělení ruské civilizace od všech ostatních jako progresivní cíl a už vůbec ne jako hlavní východisko zahraniční či bezpečnostní politiky RF (Tsygankov 2013).

1. 2. 3. Civilizační přístup

A konečně třetím přístupem k bezpečnostní a zahraniční politice RF podle A. Tsygankova je civilizační přístup. Ten se jeví jako nejvíce extrémní při myšlence naprostého oddělení ruské civilizace od ostatních. Myšlenka samozřejmě reprezentuje nejradikálnější proud civilizačního myšlení.

Provázanost s etatismem ohledně skeptického uvažování o západu je více než na jasná. Situaci potvrzuje i nynější prezident RF Vladimir Putin mající k civilizačnímu přístupu značné sympatie (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 - 686).

Civilizační přístup klade důraz na kulturní nezávislost Ruska a tvrdě napadá tvrzení westernistů, že lze o RF uvažovat jako o podobném státu či civilizaci jako je ta západní. Velice důležitým mezníkem je i vliv pravoslavné církve. Kulturní a civilizační aspekt je tu velice silný a představitelé civilizačního přístupu rozlišují západní a ruské hodnoty. Někteří představitelé dokonce mluví o vývozu ruských hodnot za hranice státu a o tvrdé defenzívě vůči globalizaci, což je jedna z nejvíce kritizovaných věcí civilizačním přístupem (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 - 686).

„Self“ čili sebe jako Rusko vidí civilizační přístup jako jednotnou nezávislou civilizaci odlišnou od civilizace západní. Dále také obhajuje slovanskou civilizaci jako celek a tíhne k panslavismu⁶. Bezpečnostní hrozba čili „Other“ je pro civilizační přístup jakékoliv jiné civilizační uskupení. Řešením tohoto problému spočívá v prvé řadě v odolání západním tlakům a celkově celé globalizaci. V extrémních situacích se civilizační přístup vyhýbá i jakémukoliv dialogu mezi civilizacemi a mezinárodními aktéry na obchodních polích, ale těchto extrémních představitelů není mnoho. A je nutno podotknout, že ekonomika je závislá na obchodu, ze kterého jednoznačně nelze vyloučit ostatní státy světa (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 - 686).

Historicky lze hledat kořeny tohoto přístupu už za doby vlády Ivana Hrozného, který budoval tzv. „ruské impérium“. Dokonce prohlásil Rusko za „třetí Řím“. Pro období SSSR, které je pro nás důležité, byla expanze „kultury“ prováděna Vladimírem Iljičem Leninem pro civilizační přístup úspěchem. Po pádu SSSR se toto myšlení trochu spojilo s etatistickým přístupem. Dnes se můžeme setkat s těmito prvky u nynějšího prezidenta Vladimíra Putina (Tsygankov 2013).

⁶ Idea společné jednoty slovanských národů. RF poukazuje na to, že za dob SSSR byla tato jednota více či méně naplněna. Po pádu SSSR se tento přístup snaží kritizovat skutečnost, že tomu již tak není (Tsygankov 2013).

Civilizační přístup je spojen s konstruktivistickou teorií mezinárodních vztahů. Tato teorie spojuje právě ty kulturní poznatky a syntézy, které zastupují jednotlivé konstrukty ve společnosti. Konstrukty tvoří základ ruské civilizace. Hlavním aktérem je stále stát, ale jeho mocenská politika je tvořena strukturou a nevychází jen ze vzájemného soupeření mezi státy (Drulák 2010: 54 - 70).

Můžeme sledovat dva hlavní proudy civilizačního přístupu. První z nich jsou esencialisté vystupující otevřeně proti politice atlancismu. Esencialisté vidí hlavní problém právě v konfliktu civilizací. Tento proud osciluje mezi tím, jestli RF má tíhnout k evropské či asijské identitě. Druhý proud netíhne hned ke konfliktní náladě mezi civilizacemi. Tudiž připouští určitý možný dialog. A to hlavně z důvodu, že například témata globálního rozsahu se řeší ve více aktérech. Tento proud na sebe bere tudiž určitou podobu humanismu. Nelze ale si představit prvky fungující demokracie. (Tsygankov, Tsygankov 2010: 663 - 686).

Nutno připomenout, že tento způsob myšlení v zahraniční a bezpečnostní politice RF je skeptický vůči integraci do západních struktur a hlavně vidí hrozbu v rozmachu struktur NATO⁷. Ekonomická stránka věci není také vedlejším tématem a prostřednictvím geoekonomické školy⁸ dokazují, že věří v provázanost hospodářství se zahraniční a bezpečnostní politikou RF. Západ tedy kvůli obchodu nezavrhuje (Eichler, Tichý 2013: 131 – 134).

Jednotlivé proudy zahraniční a bezpečnostní politiky podle A. Tsygankova byly popsány. Pro práci je velice důležitá jejich provázanost s obdobím vlády B. N. Jelcina. A to v obou volebních obdobích. Dále potom také se sociální situací v RF a historický kontext popsány v první podkapitole. Všechny tyto složky budou analyzovány v praktické části práce. Další kapitolou bude samotná metodologie.

Autor bere na vědomí, že k tématu zahraniční a bezpečnostní politiky se vyskytuje mnoho literatury. Za velice zajímavou považuje například teorii „single country“ od Jamese Rosenaua. Teorie je velice dobře aplikovatelná a může být uchopena jak pro výstup z jednoho státu, tak pro výstup ze zkoumání několika států. Zaobírá se zkoumáním státu jako

⁷ Představitelé této myšlenky se nazývají expanzionisté.

⁸ Jedna z představitelů civilizačního přístupu.

jedinečného elementu, kde musí panovat pořádek a řád (Rosenau 1987). Pro tuto práci je ale nejvhodnější teorie zahraniční a bezpečnostní politiky podle A. Tsygankova a proto si ji autor vybral jako stěžejní. Důvodem této volby je jednoznačné rozlišení jednotlivých myšlenkových proudů hodících se k autorovým záměrům.

Tato podkapitola je doplněna přehledovou tabulkou č. 1 reflektující základní přístupy A. Tsygankova a jasně vymezuje jejich základní teze.

Tabulka č. 1: Přehled jednotlivých přístupů podle A. Tsygankova

<u>Jednotlivé přístupy</u>	<u>Charakteristika</u>	<u>Teorie mezinárodních vztahů</u>
Westernismus	- prozápadní myšlenkový směr - vize „silného“ Ruska skrze integraci do mezinárodních struktur - snaha o demokratizační pokrok v RF	<i>Liberalismus</i> (úzce propojený s demokratickými hodnotami)
Etatismus	- myšlenkový směr prosazující „národní zájem“ RF i na úkor demokracie - vidina Ruska jako supervelmoci dodržující pevný vnitřní řád - skepticismus vůči integraci do „západních“ mezinárodních organizací	<i>Realismus</i> (úzce propojený s vizí ochrany státu za jakýchkoli podmínek)
Civilizační přístup	- myšlenkový směr rozdělující civilizaci na ruskou a západní - tíhne k panslavismu - usiluje o „vývoz“ té správné ruské kultury	<i>Konstruktivismus</i> (úzce propojený s konstrukty, které vytváří stát a ten se musí udržet za jakýchkoli podmínek)

Zdroj: A. Tsygankov (2013), Tsygankov, Tsygankov (2010): 668 - 678

2. Použité metody: případová studie a komparace

Po představení teorie, ze které tato práce vychází, přichází kapitola popisující jednotlivé metody, které budou v textu užity. Těmi metodami jsou případová studie a komparace. Případová studie je pro autora nejvíce vyhovující metoda pro analýzu obou volebních období B. N. Jelcina. Komparace potom bude aplikována na poslední kapitolu praktické části, kde autor provede komparaci jednotlivých volebních období. Tato kapitola stručně popíše jednotlivé metody z pohledu teoretických záležitostí a popíše, jak je autor bude užívat v textu.

2.1. Případová studie

Hlavní metodou této práce je případová studie. Tato metoda má neodmyslitelnou pozici ve společenskovědním výzkumu. Zabývá se konkrétními případy, které jsou hluboce analyzovány. Metoda si pokládá základní otázky jak a proč a samozřejmě se snaží analyzovat jednotlivé vztahy mezi proměnnými (Kořan 2008).

Samotná definice případové studie je pojatá od různých autorů rozdílně. Například Robert Yin pojímá případovou studii jako empirické bádání v běžném životě a případ je pojat s jasnými hranicemi. Další charakteristikou je podle něj použití vysokého počtu zdrojů k podpoře validity studie (Yin 2003). Podle Helen Simmons je případová studie hloubkovou analýzou rozmanitých perspektiv daného případu (Simmons 2009).

Pro definici případové studie je nutné také vymezit a popsat pojem případ. „Je to dostatečně ohraničený aspekt historické epizody či epizoda sama“ (Kořan 2008: 32). Případ musí mít svoji specifickou podstatu a nejlépe i uzavřený systém. Při definování případové studie musíme vycházet právě z definice případu. „Případová studie je detailní analýza případu“ (Kořan 2008: 33). Je velice důležité, že zohledňuje kontext sociální, politický ale i historický. Dalším neopomenutelným znakem je vysoký počet proměnných (Kořan 2008: 32 - 33).

Pro tuto práci si autor vybral jako případ zahraniční a bezpečnostní politiku RF v letech 1991 – 1999. Pro úplnost případu si práce stanovuje kontext pádu prozápadního proudu westernistů a vzestup etatistického

myšlení. Časové vymezení případu není náhodné, nýbrž kopíruje dvě volební období B. N. Jelcina, která budou analyzována v empirické části. Konkrétně to tedy znamená, že v práci bude zkoumán pád a vzestup výše uvedených směrů podle A. Tsygankova.

Důležitý aspekt každé použité metody je, jak bude v práci použita. Už před tím, než se autor zaměří na určitý případ, který je nejdůležitější pro tuto metodu si autor pokládá určité výzkumné otázky a hledá kauzální vztahy (Yin 2003). Výzkumnou otázkou se zejména myslí, které kroky B. N. Jelcina měly vliv na pád westernizačního přístupu v kontextu komparace vnitřních a vnějších analyzovaných faktorů v této práci. Dalším aspektem je tedy konkrétní výběr případu (Kořan 2008: 34). Vybraný případ je popsán výše.

Neméně důležitou složkou případové studie je způsob získávání zdrojů (Yin 2003). Pro tuto práci je hlavní zaměření na analýzu literatury věnující se volebním obdobím B. N. Jelcina a zahraniční a bezpečnostní politice RF obecně. Kromě literatury budou analyzovány i jednotlivé vojenské doktríny a dokumenty zahraniční politiky vydané v daném ohraničeném období 1991 – 1999.

2.2. Komparativní metoda

Po vysvětlení metody případové studie, která je stěžejní pro tuto práci se v této podkapitole objeví vysvětlení druhé metody. Tou je komparativní metoda. Bude aplikována v poslední kapitole neteoretické části, která se zaměří na komparaci jednotlivých volebních období B. N. Jelcina z pohledu zahraniční a bezpečnostní politiky RF.

Obecně lze považovat komparativní politologii za dnes nejrozšířenější v tomto mladém vědním oboru. Kladně vzato komparace nám umožňuje generalizaci a formování hypotéz u jednotlivých fenoménů. Jean Blondel považuje komparaci za cestu k obecnému poznání (Řichová 2003: 7 – 37).

Pro politologii je tato metoda velice výhodná a to hlavně v kontextu zájmu politické vědy, kterým jsou mocenské vztahy v životě a ve společnosti. Je naprosto klíčové rozlišovat prosté srovnání od komparativní metody (Hroch 1985: 234) Tento problém reflektuje většina autorů

zabývajících komparativními metodami. Jednoduchým vysvětlením podle J. Blondela je, že prosté srovnání není komparativní metodou. Pouhé srovnání má totiž charakter techniky (Říchová 2003: 7 - 37).

Typologie komparativní metody je pro badatele velice problematická. Samozřejmě se jich v literatuře vyskytuje ale nesčetné množství. Jednou z typologií je rozdělení na kvantitativní a kvalitativní komparativní metodu. Odlišnost je podle počtu proměnných. Vysoký počet je typický pro kvantitativní výzkum a opačně (Hopkin 2010: 267 – 285). Dalším kontextem, ve kterém je důležité si uvědomit způsob komparace, je časové hledisko.

Méně častá pro politologii je komparace diachronní, která se vyznačuje tím, že se objekty nekomparují pouze v jednom časovém úseku. Naopak synchronní analýza přesně umožňuje zkoumání jevů v jednom časovém úseku. Tudíž je pro politickou vědu o mnoho příhodnější. Hlavním nedostatkem synchronní komparace je její statická, kterou naopak postrádá diachronní komparace. Nejvyšším stupněm komparativní metody je komparace analogických historických situací⁹ (Říchová 2003: 7 – 37). Pro tuto práci si autor vybral synchronní analýzu.

Pravidlem pro užití komparativní metody je v první řadě definice objektu komparace (Říchová 2003). Z textu jasně vyplývá, že to budou obě volební období B. N. Jelcina jako prezidenta RF v letech 1991 – 1999. Po určení jasného předmětu komparace nastává určení cíle komparace (Říchová 2003). Cílem poslední kapitoly je porovnat, které z volebních období se více angažovalo při ústupu westernizačního myšlení. V neposlední řadě přichází správné nastavení kritérií komparace (Hopkin 2010).

Komparace objevující se v poslední kapitole této práce se bude držet několika základních kritérií. Jedním z hlavních je ohraničenost kontextu na zahraniční a bezpečnostní politiku RF v letech 1991 – 1999. Dalším kritériem je zaměření se na hlavní výstupy obou volebních období, která se přičinila při procesu utváření jednotlivých politik. Autor bude komparovat v této kapitole vnější a vnitřní faktory objevující se v prvním a druhém volebním období B. N. Jelcina. V obou volebních obdobích můžeme najít faktory podobného charakteru. Ty budou komparovány a kapitola přinese

⁹ Obsahuje periodizaci jevu, tudíž lze pozorovat proměnu subjektu v čase.

tížený kauzální vztah mezi nimi. Tento kauzální vztah potom dá autorovi možnost odpovědět na daný cíl této komparace.

Jednotlivé metody v této práci byly popsány. V další kapitole již začne část analytická. Tato část přímo vychází z uvedených teorií a pomůže nám přijít na rozuzlení výzkumných otázek. Pro přehlednost autor uvádí doplňující tabulky 2. a 3. se základními informacemi.

Tabulka č. 2: Případová studie

<u>Metoda:</u>	<u>Zkoumaný případ:</u>
Případová studie	- zahraniční a bezpečnostní politika RF v letech 1991 – 1999 - kontext: pád westernizačního myšlení

Zdroj: Autor

Tabulka č. 3: Komparativní metoda

<u>Metoda:</u>	<u>Objekt komparace:</u>	<u>Kritéria komparace:</u>
Komparativní metoda	první a druhé volební období Borise N. Jelcina	- omezení na zahraniční a bezpečnostní politiku RF - období: 1991 – 1999 - komparace na základě odlišností

Zdroj: Autor

3. Vývoj ruské zahraniční a bezpečnostní politiky v prvním volebním období Borise N. Jelcina

Po teoretické a metodologické části následuje část empirická. Ta začíná kapitolou popisující zahraniční a bezpečnostní politiku v prvním volebním období Borise N. Jelcina. V této části autor bude reflektovat klikatou cestu nástupu Jelcinova prezidentství a samozřejmě uvede nezbytné události z období vlády M. Gorbačova. Dále také v této kapitole budou popsány důležité mezníky vedoucí k pochopení role vnitřních a vnějších faktorů, které ovlivnily pád westernizačního přístupu. Budou rozděleny na faktory politické, ekonomické a bezpečnostního rázu. Westernismus měl v období 1991 – 1996 zajistit ekonomickou prosperitu RF. Který přelomový okamžik změnil zahraniční a bezpečnostní politiku RF v první polovině devadesátých let? Na tuto otázku autor odpovídá v této kapitole.

3. 1. Jelcin versus Gorbačov

První podkapitola uvede historický nástin nástupu Jelcinovy vlády, který nebyl absolutně jednoznačný. Období soupeření těchto dvou důležitých osobností ruské politiky, kterými byli B. N. Jelcin a M. Gorbačov, přineslo pád největšího mocenského státního útvaru v dějinách, ale také s nimi přichází vzestup westernizačního myšlenkového směru v zahraniční a bezpečnostní politice RF.

Pro pochopení jejich soupeření je důležité si uvědomit, jakou pozici každý z obou prezidentů vlastně zastával. M. Gorbačov se dostal v roce 1985 do čela ústředního výboru KSSS. Přinesl nový vhled do tehdejší politiky SSSR. Po několika desetiletích chtěl přinést tížený ekonomický pokrok. Konkrétně toho chtěl dosáhnout svými reformami a to perestrojkou a otevřenou politikou nazývanou glasnosť. I přes jeho snahy komunikovat se západními státy ho nelze nazývat strůjcem demokratického procesu, protože dialog měl primárně sloužit k získání finanční podpory. Tento jev můžeme pozorovat i u B. N. Jelcina a dalších představitelů ruské vysoké politiky (Breslauer 2002: 22 – 44).

Příběh Borise N. Jelcina je poněkud jiný. Tato charismatická osoba se vypracovala do vysoké politiky úplně ze dna spektra. Na rozdíl od jeho

předchůdce, který stále i přes snahu o „demokratické reformy“ byl ryzím zastáncem socialismu, se snažil nastolit socialismus sociálnědemokratického typu. (Baturin a kol. 2003: 47 - 53). Boris Jelcin se prezentoval až ryze prozápadním dojmem a pro westernizačně smýšlející ruské představitele a pro západní svět se jevil jako spojenec. Chtěl také svým způsobem navázat na reformní snažení M. Gorbačova. Sám ho kritizoval za příliš konzervativního při jejich vzájemném soupeření (Breslauer 2002: 22 – 44). Další charakteristickou vlastností byla jeho schopnost řečnit k lidu. Jeho slova měla pravou sílu politického prohlášení. Tuto schopnost ale prezident Jelcin postupem času v devadesátých letech ztrácel (Vinokurov 2015).

Které události a faktory přispěly pádu M. Gorbačova a v neposlední řadě celého sovětského impéria? Byl to především neúspěšný srpnový puč, ale také vznik sjezdu lidových poslanců, což vyvolalo situaci, kde se najednou proti sobě ocitla dvě mocenská centra. Autor se dále ztotožňuje s citací Milana Švankmajera: „Ekonom bude klást důraz na to, že národní hospodářství bylo od počátku budováno na chybných předpokladech, historik upozorní na trvalý abnormální stav společnosti bez perspektiv, sociolog si povšimne zejména toho, že systém jedné vládnoucí strany obsahoval od počátku zárodky politické krize a že tu spolu s tím vždy existovaly síly negující reformy, znalec národnostní otázky uvede, že bolševici pouze zmrazili tuto problematiku, což vlastně v jejich systému nebylo ani možné. Souhrn těchto odpovědí vytvoří rovnici, která byla neřešitelná, ať již se o její výpočet pokoušel Gorbačov, nebo by to zkusil kdokoli jiný (Švankmajer 2010: 793).

Boris N. Jelcin byl zvolen v roce 1991 prvním a posledním prezidentem Ruské sovětské federativní socialistické republiky (RSFSR). Tím, jak již bylo řečeno, vznikla dvě mocenská centra. Tento faktor byl velice důležitý pro zahraniční a bezpečnostní politiku. Domácí politika se totiž nakonec stala mnohem důležitější a můžeme vidět v počátečním období vlády B. N. Jelcina útlum zájmu o politiky směřované vně RF (Baturin 2003: 53 - 101).

Vyvrcholením zápasení těchto dvou mocenských center byl tzv. Srpnový puč roku 1991. Konzervativní křídlo KSSS v reakci na možnost

podepsání tzv. Nové svazové smlouvy¹⁰ a počínání M. Gorbačova ustavilo Státní výbor pro výjimečný stav (GKČP)¹¹. Role a počínání B. N. Jelcina se ukázalo být velice razantní a přes všechny očekávání se tento puč velice rychle snažil ukončit (Baturin 2003: 106 – 122). Co se týče angažovanosti M. Gorbačova, tak podle mnoha autorů dokázal znovu svůj laxní přístup k dění na domácím politickém spektru (Morrison 1992). Na straně pučistů stála známá jména jako byl Genadij Janajev¹² a ti se postavili proti reformám v celém rozsahu. B. N. Jelcin tento puč rychle potlačil. Armádní složky stojící za jeho názory mu pomohly anulovat vliv GKČP. Poté se ujal kontroly nad médii a skoro celým politickým spektrem. Do následků tohoto neúspěšného puče může být započítáno nejen to, že KSSS musela zastavit svoji činnost (po několika měsících svoji činnost obnovila jako komunistická strana pod vedením Gennadije Zjuganova), ale také samotný pád Sovětského svazu (Baturin 2003: 106 – 122).

Pro zahraniční a bezpečnostní politiku tento puč měl značné důsledky. Zvláště potom v personálním obsazení nejvyšších politických postů. Prezidentem zůstává B. N. Jelcin jako představitel demokratického bloku. Ministrem zahraničí v této době byl Andrej Kozyrev, který svoji prozápadní politikou byl průkopníkem westernismu.

Nástup B. N. Jelcina byl pro západní mocnosti přijatelnou událostí. Západ počítal s určitou návazností na politiku M. Gorbačova a jeho strategií „new thinking“¹³. Později se ale ukázalo, že B. N. Jelcin, který je provázaný také bohužel s ruskou oligarchií, se do jisté míry zasloužil o nástup etatistického myšlení v zahraniční a bezpečnostní politice RF. V další podkapitole budou vysvětleny faktory a události, které se staly v letech 1991 – 1996 jeho prvního volebního období a jejich vliv na výše zmíněné politiky.

¹⁰ Smlouva bývalých republik SSSR a Sovětského svazu, která měla vyřešit institucionální podobu státu.

¹¹ Osmičlenný výbor mající převzít moc v tehdejším SSSR. Členové: G. Janajev, tehdejší premiér V. Pavlov, ministr obrany D. Jazov, šéf KGB V. Krjučkov, ministr vnitra B. Pugo, první místopředseda Rady obrany státu O. Baklanov, předseda Zemědělského svazu V. Starodubcev a předseda Sdružení státních podniků A. Tizjakov (Mlynář 1991).

¹² Viceprezident.

¹³ Jednalo se o nové myšlení v zahraniční a bezpečnostní politice prosazované M. Gorbačovem (Tsygankov 2013:37 - 42).

3. 2. Proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v období 1991 – 1996

Nástup B. N. Jelcina měl značný vliv na zahraniční a bezpečnostní politiku i přes počáteční „tichou“ fázi vyznačující se zaměřením spíše na vnitřní politiky RF. Cesta k jeho prezidentství a několik prvních faktorů byly již popsány v předchozí podkapitole. Tato podkapitola bude analyzovat bližící se změny po jeho nástupu v těchto sférách v daném období. Bude rozdělena do dvou bloků a to na vnitřní a vnější faktory.

Pro pochopení oné změny je nutné se nejdříve věnovat zahraniční a bezpečnostní politice reagující na pád SSSR. Politika a hlavní směr se vyznačovaly chtěním znovunabytí ztraceného respektu v mezinárodních kruzích (Sakwa 2002). Westernisté se po pádu SSSR snažili velmocenskou pozici obnovit pomocí možnosti integrace do mezinárodních struktur. Jako například do NATO, organizace G7 a také do Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). Tyto kroky byly západním zemím sympatické a viděly v nastupujícím novém prezidentovi podobného „spojence“ jako byl M. Gorbačov. Tento směr personálně významně představovali prezident Jelcin, ministr zahraničí A. Kozyrev a Jegor Gajdar. Dalšími vlivnými kroky westernistů v RF otevírající možnost dialogu se západem byly snížení jaderného arzenálu na poloviční množství a také redukce balistických raket mezinárodního dosahu (Eichler, Tichý 2014: 140 – 148).

Westernisté těmito omezovacími kroky chtěli západním zemím ukázat určitou pokoru a chtěli tím dosáhnout tak tíženého respektu na mezinárodním poli.

Naneštěstí tento proces vzestupu westernistů začal být postupně narušován vnitřními faktory domácí politiky jakými byly konflikt B. N. Jelcina s Nejvyšším sovětem roku 1993 či rostoucí národnostní otázka ruské diaspory žijící v prostoru bývalého SSSR. V neposlední řadě také faktory zvenčí jakými byly například začínající konflikt v Čečensku či rozšiřování Severoatlantické aliance NATO (Švankmajer 2010: 780 - 799).

B. N. Jelcin a Andrej Kozyrev jako hlavní představitelé westernizačního směru měli největší vliv v letech 1991 – 1993. Ale roky 1993 a 1994 sám ministr zahraničí považoval za konec „honeymoon“¹⁴ ve

¹⁴ Období po rozpadu SSSR, kdy byly v Rusku očekávány demokratizační změny.

vztazích se západem. Vinu na ústupu westernizačního boomu mělo hned několik věcí. V první řadě to bylo řešení ekonomické situace v Rusku po pádu SSSR, která musela být prioritně vyřešena. Jelcinův program reform byl naprosto nedostačující a celková situace eskalovala až ke zvýšení cen výrobků a snížení životní úrovně obyvatelstva. Naneštěstí se podařilo zbohatnout jen oligarchům napojeným na prezidenta Jelcina (Baturin 2003: 163 – 176). Opozice vůči tehdejšímu prezidentovi využila chyťře situace. Celou první polovinu prvního volebního období měl B. N. Jelcin nepřátelé hlavně v parlamentu (Baturin 2003: 163 – 176). Tento konflikt je popsán níže. Dalším faktorem doprovázejícím westernizační ústup byla kritika tohoto křídla pro „přílišnou“ spolupráci se západem. Opozice argumentovala tím, že westernisté již neobhajují tvrdě „národní zájem“ RF. Rok 1993 byl čas, kdy se etatistický přístup dostává do popředí (Tsygankov 2013). Do tohoto zlomového roku, kdy se westernizační přístup postupně začal rozpadat jsme mohli být svědky „demokratického boomu“ v celé RF. Očekávání po pádu SSSR byla veliká. Jaké další faktory tomuto procesu demokratizace země zabránily budou popsány níže.

Než se těmito faktory bude autor zabývat, zaměří se práce na krátkou analýzu důležitých dokumentů, které otrásl rok 1993 a vystihly stávající situaci v RF. Tyto dokumenty měly významnou úlohu pro pád westernizačního myšlení. Přestože byly podporovány prozápadním křídlem ve vládě, tak jejich hlavní body spíše reflektovaly etatistickou cestu myšlení. A. Kozyrev vytvořil v tomto roce novou Konceptci zahraniční politiky Ruské Federace (KVP- Konceptcija vnejšej politiky Rossijskoj Federacii). I když tato koncepce vzešla v období, kdy se představitelé westernizačního myšlení snažili prosadit, tak tato koncepce nemá integraci do západních struktur za hlavní prioritu, ale najdeme ji v dalších bodech dokumentu. Hlavními dogmaty jsou zaměření sféry vlivu na „blízké pohraničí“, tudíž na Společenství nezávislých států (SNS)¹⁵. Konkrétně se zaměřuje na eliminaci veškerých konfliktů a hrozeb pro Ruskou federaci. A také se striktně vyhrazuje k podpoře zachování velmocenského postavení ve světě (Eichler, Tichý 2014: 142). Pro westernisty je důležité to, že toho chtějí dosáhnout pomocí rovné spolupráce s ostatními zeměmi, naopak pro

¹⁵ Je organizace vzniklá po pádu SSSR. Sdružuje několik bývalých republik SSSR.

etatistické myšlení je typické, že by chtěli Rusko nadřadit nad ostatní státy (Tsygankov 2013). Dalšími prioritami v této koncepci jsou již zmíněné snahy o zlepšování vztahů s USA a samozřejmě také s EU. Koncepce také zmiňuje OBSE jako základního představitele bezpečnosti v euroatlantickém prostoru (Eichler, Tichý 2014: 142 – 143)

S tímto dokumentem úzce souvisí i druhý dokument ovlivňující ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku, čímž je nová Vojenská doktrína Ruské federace vydaná roku 1993 (Eichler, Tichý 2014: 140 – 148). Tato listina kopírovala westernistickou představu na počátku 90. let. Pojednává o jasném ústupu militarismu a preference používání síly „soft power“¹⁶. Samozřejmě i v tomto dokumentu se jako prioritní objevují zájmy ochrany blízkého pohraničí RF. V této oblasti neměly eskalovat žádné vojenské konflikty (VD 1993).

Představení dvou stěžejních dokumentů vysvětluje kam zahraniční a bezpečnostní politika směřovala po brzké adaptaci nového Ruska. Westernizační snahy byly značně umírněny a stoupenci etatistického myšlení dostali roku 1993 jasný příklad toho, že prozápadní snažení B. N. Jelcina a Andreje Kozyreva nemá pevného základu. Nyní autor analyzuje vnitřní faktory tohoto procesu.

3. 2. 1. Vnitřní faktory proměny

V tomto bloku se autor zaměří na vnitřní politiku RF a její vliv na zahraniční a bezpečnostní politiku. Konkrétně to bude konflikt tehdejšího prezidenta Jelcina s parlamentem, ekonomická situace a častá personální výměna na vysokých postech politického spektra RF.

Od samého počátku má prezident problém s nomenklaturou a byrokracií parlamentu. A to z toho důvodu, že v čele opozice a za parlamentem ve vyjednávání stáli Ruslan Chasbulatov a Alexandr Ruckoj. Tento konflikt vychází například z prezidentovy touhy po revitalizaci ústavy a také z institucionálního nastavení politického systému RF. Ta má podle něho vést spíše k prezidencialismu než k parlamentní demokracii (Hodač, Strejček 2008: 18 – 41).

B. N. Jelcin dokázal naplno využít své veliké „zbraně“, kterou byly dekrety. Tato pravomoc mu propůjčovala moc, která vyvolávala nemilosti v

¹⁶ Použití především diplomatických řešení při eskalacích možných vojenských konfliktů.

očích viceprezidenta a Nejvyššího soudu. Nejvíce mu byl vyčítán dekret o všelidovém referendu¹⁷ (Baturin 2003: 147 – 222). B. N. Jelcin už v tomto období upevňoval moc i vůči opozici, která prakticky nemohla s dekrety soutěžit. Ústavní kontrola těchto dekretů byla prezidentem Jelcinem komplikována skoro v každém z případů, je tedy otázkou jestli taková kontrolní instituce má v tomto politickém systému vůbec nějaké smysluplné zařazení či není „jen tak na oko“ (Vishnevsky 2006). Dalším z důkazů upevňování moci tehdejšího prezidenta bylo nepřehledné vyhlášení již zmíněného všelidového referenda a jeho validita pro občany a pro Státní dumu. Šance na kontrolu těchto výsledků byla velice malá (Tsipko 2011).

Ještě předtím, než autor analyzuje vliv samotného ozbrojeného konfliktu s parlamentem roku 1993, tak je důležité zmínit i samotné problémy vycházející z nedokonalého fungování postkomunistického systému v RF. Jsou jimi v první řadě sváry mezi výkonnou a zákonodárnou mocí. Dále potom užití razantních kroků při řešení konfliktů. A také se objevují zárodky „konce politického pluralismu“¹⁸ v Rusku (Holzer 2001: 31). Dalším neodmyslitelným problémem RF v tomto období byla ekonomická situace. Rusko bylo v katastrofálním stavu po konceptu hospodářství nejen M. Gorbačova ale i Sovětského svazu jako celku. Neméně na tom nese vinu také neschopnost ruské vlády prosazovat navrhované či již schválené reformy. Právě tento fakt chtěl B. N. Jelcin a A. Kozyrev změnit. Ti očekávali finanční pomoc od západu (Švankmajer 2010: 799 – 805).

Konflikt B. N. Jelcina se státní dumou roku 1993 měl značný vliv na zahraniční a bezpečnostní politiku RF. Na jeho průběhu lze demonstrovat, že etatistický přístup již není zastíněn prozápadními vlivy. A. Ruckoj a R. Chasbulatov kritizovali prezidentův přístup ve výše zmíněných politikách. Vyčítali mu hlavně jeho přílišný zápal do západních struktur a rychlost jeho reforem, které paradoxně lze v některých sférách přiřadit také k etatistickému přístupu jako například upevňování postavení postu prezidenta v politickém systému RF či jeho kooperace s silovými ministerstvy¹⁹.

¹⁷ Tento dekret měl umožnit občanům Ruské federace si „sami“ uvést v platnost novou ústavu.

¹⁸ Demokratická soutěž o moc. Té se účastní více aktérů.

¹⁹ Nebo také Silovíky. Je termín užívaný pro instituci „síly“, která se objevila za vlády B. N. Jelcina. Složená je z příslušníků FSB, vrchních představitelů policejních složek a

Naopak prezident kritizoval přílišný konzervatismus zakořeněný v parlamentu, který byl dědictvím od Sovětského svazu (Švankmajer 2010: 799 – 832).

Opozice argumentovala tím, že B. N. Jelcin nevládne ve shodě s ruským národním zájmem usilující o znovuzískání respektu po pádu SSSR všemi prostředky. Dále měla požadavek vynechání enormní spolupráce se západem. Tento názor je typickým příkladem etatistického myšlení. Podle prezidenta Jelcina tato představa byla ale mylná (Sakwa 2002).

Tento spor eskaloval až do ozbrojeného střetu dne 4. 10. 1993, kdy prezident musel zabarikádované síly opozice nechat odstřelovat tanky. Obránci budovy parlamentu byli vojsky několikrát vyzváni ke složení zbraní. Konflikt trval několik hodin a po jeho skončení bylo až několik desítek obětí (Baturin 2003: 222 – 235). Pro autora je tento krok blízký etatistickému myšlení. A to z důvodu silového řešení a pokusu o zachování nadřazení národního zájmu nad demokratickými změnami. Důsledek tohoto konfliktu autor hledá v osobnostním postavení prezidenta B. N. Jelcina.

Ten musel řešit ekonomickou situaci, tudíž nemohl ukončit dialog se západem a to hlavně s USA bez okolků. Samozřejmě tento dialog pokračoval, ale i prezident si uvědomoval, že se již musí zaměřit také zpět na srdce RF. V tomto mu mělo pomoci upevnování postavení prezidenta (Švankmajer 2010: 799 – 832).

Důležitým vnitřním faktorem ovlivňujícím zahraniční a bezpečnostní politiku RF byla, jak již bylo řečeno, ekonomická otázka. Životní úroveň se v prvním volebním období snižovala a ruský lid byl zásadně nespokojený. Situace se vyhrcovala generálními stávkami a ochromující ekonomikou jako takovou. Během tohoto volebního období jsme mohli být svědky až hyperinflačních šoků. B. N. Jelcin si to samozřejmě uvědomoval a spoléhal na strategii vyčkávání na pomoc od západních zemí (Švankmajer 2010: 799 – 832). Ekonomická situace byla také jediným pojítkem mezi westernisty a etatisty. Rozdílná byla však cesta k dosažení pokroku v revitalizaci ekonomiky. Na konci prvního volebního období se ekonomika stále neusadila a krize se prohlubovala do druhého volebního období (Tsygankov 2013).

další organizací, které přímo či nepřímo vstupují do politického systému RF (Global Security).

Rok 1996 přinesl dva velice důležité a stěžejní vnitřní faktory ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku RF. Prvním z nich byla výměna postu ministra zahraničí. Za westernisticky smýšlejícího A. Kozyreva byl jmenován 6. ledna 1996 Jevgenij Primakov. Druhým faktorem potom byly samotné prezidentské volby, které autor bude analyzovat v další kapitole (Švankmajer 2010: 799 – 832).

Tento faktor výměny ministrů zahraničí vlastně nebyl za vlády B. N. Jelcina zcela ojedinělý. Výměna politiků na vysokých postech byla častým jevem a to zvláště před nadcházejícími volbami. Nabízely se otázky, jestli je to jedna z populistických taktik prezidenta Jelcina na znovuzvolení za prezidenta RF. Je možné, že na tom měli podíl také oligarchové, kteří měli s tehdejšími prezidentem více než dobré vztahy z proběhlé privatizace (Švankmajer 2010: 799 – 832).

S nástupem J. Primakova bylo jasné, že se koncepce zahraniční a bezpečnostní politiky změní. Byl to člověk velice pragmatického rázu. Dokázal to hned po svém nástupu, když spolu s prezidentem Jelcinem začal pracovat na nové doktríně, která bude představena v další kapitole (Sakwa 2002: 365 – 375). Pro zpřehlednění autor nabízí tabulku č. 4 se zkoumanými vnitřními faktory a jejich základními důsledky a vlivy. Informace uvedené v této tabulce jsou výtahem z výše uvedeného textu.

Tabulka č. 4: Vnitřní faktory proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v letech 1991 - 1996

<u>Vnitřní faktory proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v letech 1991 – 1996:</u>	<u>Důsledky a vlivy:</u>
Srpnový puč - 1991	- prezidentovo rázné potlačení - začátek demokratizační euforie
Dokumenty- KVP + VD - 1993	- institucionalizace toho, že westernizační snahy nejsou hlavní prioritou těchto doktrín
Konflikt B. N. Jelcina se Státní dumou- 1993	- upevnění moci prezidenta
Ekonomická situace	- snížení životní úrovně obyvatelstva - Jelcinova „korupční“ privatizace
Personální výměny na vysokých politických postech	- snaha o „pro-prezidentský“ úřad - vliv oligarchie

Zdroj: Sestaveno autorem podle (Tsygankov 2013; Eichler, Tichý 2013; Švankmajer 2010)

3. 2. 2. Vnější faktory proměny

Blok vnějších faktorů autor pojímá tak, že do něj zařadí vztahy s vnějšími aktéry. Zejména se tím myslí vztahy s USA a EU. Dále také bude zmíněn válečný konflikt s Čечenskem. Důležitou složkou bloku je také spolupráce se západem v integraci a to hlavně v NATO.

Jako první autor analyzuje vliv NATO na zahraniční a bezpečnostní politiku RF. V roce 1994 můžeme pozorovat jeden z posledních velkých úspěchů westernizačního myšlení. Byl jím podpis smlouvy o přidání se k plánu Partnerství pro mír (PfP). Tento program měl pomoci prostřednictvím NATO zemím východní Evropy a bývalým satelitům SSSR. Pomoc spočívala ve spolupráci nejenom na modernizaci armády, ale také členské země pořádaly s těmito armádami společná vojenská cvičení (North Atlantic Treaty Organization 2014).

Westernizační snahy vyústily vstupem do programu NATO Partnerství pro mír. Ale to nebyl jediný program či organizace, kde se chtěla RF angažovat. Od roku 1994 je Rusko členem G7 (G8). Toto členství bylo velice důležité, protože mohlo vstřípnout pocit tíženého navrácení respektu v mezinárodních vztazích. RF také rozšiřovala dialogy s Evropskou Unií, které se týkaly podpisu zakládajícího aktu a také energetických otázek

provázající tyto vztahy dodnes (Kuchyňková, Holzer 2005).

Bezpečnostní hrozby po rozpadu SSSR shledávala RF v blízkém pohraničí a k tomuto stanovisku dopomáhalo také rozšiřování náboženství a to konkrétně Islámu. Rozpor s pravoslavnými Rusy, kteří v těchto nárazníkových zónách žijí, je nezanedbatelný pro politické spektrum v Kremlu. Příkladem může být konflikt v Gruzii²⁰ vrcholící dohodou v roce 1995, což bylo dáváno B. N. Jelcinovi za malý úspěch. Ovšem konflikt přetrvává dodnes. V porovnání bezpečnostních hrozeb pro RF jsou ale v popředí konflikty s autonomními republikami a to hlavně s Čečenskou autonomní republikou (Švankmajer 2010: 822 – 823). Toto vše jen koresponduje se směrem zahraniční a hlavně bezpečnostní politiky, protože se orientace na SNS a blízké pohraničí staví před komunikaci se „západními státy“ a etatistický přístup byl stále silnějším. Po posledních úspěších westernizačního směru ve smyslu integrace do mezinárodních organizací už tento myšlenkový směr definitivně ustupoval do pozadí.

Westernisté chtěli skrze integraci a spolupráci s NATO vytvořit komplexní program fungující na vzájemném konsenzu, ale realita tomu nebyla nakloněna. Naopak stoupcí etatistického myšlení přímo mistrně využili špatného výkladu chování NATO. To muselo reagovat na změnu mezinárodního systému velice rychle. Pád Varšavské smlouvy měl vliv na novou cestu myšlení jak v NATO tak i v zahraniční a bezpečnostní politice RF (Sakwa 2002: 349 – 375). RF si nemohla dovolit přijít o vliv, jenž měla Varšavská smlouva. Identita nastavená již za dob vlády Petra Velikého vyznačující se stabilním značným vlivem na evropské otázky ale byla ohrožena (Jablonski 2004).

Zdeněk Kříž popisuje zahraniční a bezpečnostní politiku RF: „Za cíl ruské zahraniční politiky je možné považovat vytvoření demilitarizované nárazníkové zóny mezi členskými státy NATO a Ruskem, která by tyto země vyloučila z evropské a transatlantické bezpečnostní kooperace.“ (Kříž 2006: 68). Toto jasně reflektuje i koncepci zahraniční politiky vytvořenou A. Kozyrevem a její zaměření na státy blízkého pohraničí. Způsob jakým je výše popsána zahraniční a bezpečnostní politika RF je blízký přístupu etatistickému. Ačkoliv se Rusko snažilo oprostít od bipolárního soupeření,

²⁰ Konflikt v Gruzii byl pro Rusko zásadní v tom smyslu, že chtělo mít vliv ve své pohraniční zóně.

keré ho provázelo celá desetiletí, tak se mu to úplně nepodařilo. V konečném důsledku to znamenalo „touhu“ po poststudenoválečném uspořádání (Kříž 2006: 59 – 65).

NATO reagovalo na pád Varšavské smlouvy novým označením bezpečnostní hrozby v Evropě. Byla jím východní a střední Evropa. Konkrétně potom tranzitivní státy. Otevřené označení ale RF brala jako poškození jejího respektu na mezinárodním poli. Rusko poté otevřeně začalo kritizovat NATO ve smyslu ztrácení schopnosti rychlé reakce na světové hrozby. Dále také za to, že NATO chce pouze zvětšovat svůj dosah a expandovat. Pro Rusko bylo těžko přijatelné, že státy bývalého Sovětského svazu začaly integrovat do struktur NATO. Co byla RF připravena udělat v následujících letech, aby zmírnila důsledky tohoto procesu, autor uvede v další kapitole (Kříž 2006: 21 – 24).

Na pozadí ústupu westernizačního přístupu v zahraniční a bezpečnostní politice RF zařazuje práce také vliv vztahů s USA. Velice důležitým mezníkem byl samozřejmě samotný pád SSSR. Spojené státy se musely rozhodnout, jestli nastupující prezident Jelcin bude ku prospěchu ruské „demokracie“ či nikoliv. Nástupem Billa Clintona do úřadu prezidenta USA bylo „rozhodnuto“ o podpoře tehdejšího prezidenta Ruska. USA se soustředily na vztahy s RF v prvním volebním období B. N. Jelcina v kontextu vojensky-bezpečnostních otázek. Ekonomická podpora USA byla od ruské strany kritizována. Zvláště potom kritika mířila k Mezinárodnímu měnovému fondu (IMF). Nakonec tato kritika vyústila ve schválení finanční pomoci od IMF před prezidentskými volbami roku 1996. USA v tomto prvním volebním období podporovaly B. N. Jelcina také z důvodu jeho předvídatelnosti. Jednoduše řečeno chtěly mít určitou jistotu toho, jak se RF v určitých situacích zachová. Také z tohoto důvodu USA nesouhlasily s chystanými sankcemi proti Rusku za válku v Čečensku (Sakwa 2002).

Neméně důležitým hráčem vedle NATO a USA byla také Evropská unie. Už jen protože je Rusko přímým sousedem EU. Prvními střípky vzájemné spolupráce autor rozumí již dialogy kolem roku 1989. Skutečnou kooperaci zahájila RF roku 1994 vzájemnou dohodou o strategickém partnerství obsahující širokou škálu témat. Byla to témata jak politického rázu, tak nechybí témata obchodní či humanitární (Euroskop 2008).

Nejdůležitějším vnějším faktorem, který utvrdil nástup etatistického přístupu, byla první Čečenská válka. Čečenská republika vyhlásila svoji první nezávislost 9. 10. 1991. To vyvolalo v RF určitou formu politického pozdvižení, protože tím RF vlastně ztrácela svůj mocenský kredit (Souleimanov 2007). Separatismus se objevoval v RF vždy, když centrum v Kremlu ukázalo slabost (Razuvaev 2013). Prezidentem nové republiky se stal Džochar Dudajev, který nastolil až diktátorskou vládu (Souleimanov 2007). Angažovanost Ruska v jistém slova smyslu měla sesadit tuto vládu, tudíž ji lze považovat za westernistický krok. Na druhou stranu a na tom se shoduje většina autorů je tato válka spíše pro Rusy něco jako ukazatel znovuzískání respektu. Také ji lze vysvětlit Vojenskou doktrínou z roku 1993, která jasně chce zajistit bezpečnost nárazníkových zón (Tsygankov 2013).

Mezi lety 1991 – 1994 se tento problém snažil řešit B. N. Jelcin diplomatickými cestami nebo se RF přímo konfliktu neúčastnila a jen tiše podporovala opoziční snahu či opoziční armádu. Ale v roce 1994 na rozkaz Pavla Gračova²¹ byla oficiálně odeslána vojska RF do Čečenska (Hodač, Strejček 2008: 26 – 28).

Samotná válka se stala pro RF těžkou zkouškou. První a zároveň také neproblematičtější tažení bylo pro RF útok na Groznyj. Ztráty na životech stoupaly na obou stranách. Bohužel se také projevíly následky této války na značných civilních obětech. Prezident Jelcin, kterému byla tato válka velice nepříjemná, začal být nervózní. Neopomenutelným znakem této první čečenské války byli uprchlíci směřující do RF. B. N. Jelcin nakonec pod tlakem nastávajících prezidentských voleb vyhlásil roku 1996 příměří (Souleimanov 2007).

Tato „první“ válka mezi Ruskem a Čečenskem dopadla katastrofálně pro B. N. Jelcina a také pro celý etatistický přístup. Následkem způsobu válčení Čečenců, který je charakterizován slovem partyzánský, byla ostudná porážka ruských vojsk (Hodač, Strejček 2008: 26 – 28). Jan Hodač a Petr Strejček jasně vystihli postoj ruského prezidenta: V zárodku situace problém Čečenska Jelcin evidentně podcenil. Konec roku 1994 neprožil ruský prezident zahraniční diplomatická jednání v oslnivé formě, dokonce

²¹ Tehdejší ministr obrany.

způsobil několik politických „faux pas“ (Hodač, Strejček 2008: 28). Tyto všechny faktory ještě podporoval fakt na domácí scéně, kde lidé získali protiválečnou náladu kvůli hrůzným osudům ruských vojáků (Souleimanov 2007). Prezident byl nakonec nucen vojska v roce 1996 z Čečenska stáhnout a celá situace uvízla pro nějakou chvíli na mrtvém bodě (Hodač, Strejček 2008: 26 – 28).

Je nutné ještě zmínit postoj západu k tomuto konfliktu. RF vlastně porušila legislativu RB OSN, když vyslala do Čečenska armádu s úkolem ukončit konflikt. To bylo západem kritizováno. Ale NATO označilo tuto válku za vnitřní problém RF a nechtělo se dále angažovat, aby ještě více nepůsobilo problémy již tak narušené popularity B. N. Jelcina. Také samozřejmě NATO bralo v úvahu pošramocení již tak špatných vztahů s Ruskem (Eichler, Tichý 2013: 236 – 238).

Popularita prezidenta Jelcina opravdu začala raketovým tempem klesat. Proto musel přistoupit k řešení, které rozhodně nemají s demokratickými hodnotami nic společného. Byl jím například lobbying prostřednictvím ruských médií, která byla kontrolována úřady loajálními prezidentovi. Nebo to také byla spolupráce s oligarchy²² „vytvořenými“ samotným prezidentem v době privatizace (Švankmajer 2010: 799 – 832).

Autor uvádí níže přehledovou tabulku č. 5 vnějších faktorů analyzovaných v této práci. Informace v tabulce jsou výtahem z textu této podkapitoly. Přináší shrnutí pro období 1991 – 1996.

²² Ruská vyšší třída (mafie), která se obohatila značným bohatstvím v procesu privatizace.

Tabulka č. 5: Vnější faktory proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v letech 1991 - 1996

<u>Vnější faktory proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v letech 1991 – 1996:</u>	<u>Důsledky a vlivy:</u>
Vztahy s USA	- otevřená podpora B. N. Jelcina - snaha o udržení stávající situace
Vztahy s EU	- 1994- dohoda o strategickém partnerství
Čečenský konflikt	- partyzánská válka porazila ruská vojska - následky: snížení popularity B. N. Jelcina před prezidentskými volbami i jeho nomenklatury - USA- stažení kritiky vůči RF
Vztahy s NATO	- RF neakceptovala novou koncepci myšlení NATO po pádu SSSR - NATO označilo za bezpečnostní hrozbu bývalé státy Sovětského bloku (tranzitivní státy)

Zdroj: Sestavena autorem podle (Tsygankov 2013; Švankmajer 2010; Kříž 2006; Hodač, Strejček 2008)

Tato kapitola nastínila vývoj zahraniční a bezpečnostní politiky RF v letech 1991 – 1996. Objevují se zde vnitřní a vnější faktory považované autorem za důležité pro pád westernizačního myšlení, které mělo v první polovině tohoto volebního období převahu. Následující kapitola bude reflektovat vývoj těchto politik od červencových prezidentských voleb až po nástup Vladimira Putina, který byl konečným vyústěním etatistického přístupu v Rusku.

4. Vývoj ruské zahraniční a bezpečnostní politiky ve druhém volebním období B. N. Jelcina

Předchozí kapitola reflektovala první volební období prezidenta RF B. N. Jelcina, které bylo charakteristické vnitřními konflikty prezidenta s parlamentem, utužováním moci prezidenta a více či méně prozápadním (westernizačním) přístupem k zahraniční a bezpečnostní politice RF, který dostal smrtelný zásah na přelomu let 1992/1993. Ovšem rok 1996 přináší do sféry ruské politiky mnoho nového. Personální výměny, nejistý výsledek prezidentských voleb, nevydařený konflikt s Čečenskou autonomní republikou a v neposlední řadě také proces rozšiřování NATO mělo vliv na prostředí, které se pro westernizační přístup stalo osudným. Etablování získávají svůj kredit ve vysoké politice a zpět získávají vliv na zahraniční a bezpečnostní politiku RF. Jakým způsobem k tomu došlo? K tomu dopomáhá již první ze dvou kapitol věnujících se volebním období B. N. Jelcina a bude se tomu věnovat i tato druhá kapitola reflektující druhé volební období.

4. 1. Proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v období 1996 – 1999

V první podkapitole se bude autor zabývat dalšími vnitřními a vnějšími faktory, které ustanovily nástup etablistů. Autor se zaměří na vliv prezidentských voleb roku 1996 a dále potom také na personální výměny ministrů zahraničí. Konkrétně se jedná o nástup J. Primakova, který vytvořil prakticky novou koncepci zahraniční a bezpečnostní politiky RF pro druhé volební období prezidenta Jelcina. Podkapitola bude také reflektovat vnější vztahy Ruska s NATO a dalšími důležitými aktéry mezinárodního pole.

4.1.1 Vnitřní faktory proměny

V tomto bloku autor uvede vnitřní faktory, které dokonaly změnu zahraniční a bezpečnostní politiky RF po roce 1996. Zejména tím myslí personální výměnu A. Kozyreva za J. Primakova. Dále také analýzu nové koncepce národní bezpečnosti z roku 1997 a vzhled do špatné ekonomické situace RF v tomto období. Pro úplné pochopení ruského postoje budou popsány také jednotlivé bezpečnostní hrozby pro RF.

Vnitřním faktorem ovlivňujícím ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku nebyla jenom personální výměna na postech ministra zahraničí. Krátce po nástupu J. Primakova do funkce se konaly prezidentské volby a pro nynějšího prezidenta to rozhodně nebylo jasné vítězství (Zimmerman 2002: 123 – 149).

Situace před volbami pro B. N. Jelcina nebyla příznivá. Čečenský konflikt měl neblahý vliv na jeho voliče a jeho „neschopnost“ pragmatického řešení tomu nepomáhala. Jeho největším soupeřem byl G. Zjuganov²³. Prezident musel spolupracovat s jeho „vojáky oligarchy“ a s médii na své kampani. Jeho nástrojem byl populismus. Naneštěstí také prezidenta zrazoval jeho zdravotní stav (Baturin 2003: 403 - 419).

První kolo těchto voleb se konalo v červnu a výsledek rozhodně nebyl zcela jednoznačný. B. N. Jelcin získal 35,28% a jeho největší konkurent G. Zjuganov potom 32,03%. Třetí v pořadí byl poté Alexandr Lebed', který ale byl v úzkém vztahu k prezidentovi, což mu mohlo významně pomoci. Do druhého kola postoupili právě tyto dva největší konkurenti. Zde už platila pravidla taková, že kdo získá většinu hlasů, stane se novým prezidentem. Nakonec se skoro 54% hlasy poráží B. N. Jelcin svůj protějšek a tím začíná jeho druhé volební období (Hodač, Strejček 2008: 23 – 25).

Westernizační snahy těmito volbami byly zasaženy. Konkrétně se zásah týkal prezidenta Jelcina, který opravdu vítězství nedosáhl demokratickou cestou, po které se snažil jít na začátku svého prvního volebního období. Už jenom fakt, že debaty o datu konání druhého kola voleb byly velice zkreslené a netransparentní, přispíval etatistickému přístupu.

B. N. Jelcin bodoval hlavně na dálném východě a v centrální části Ruska. Dokonale využil svůj byrokratický um. Někteří autoři se dokonce shodují na tom, že mu pomohlo protikomunistické naladění voličů. Tudíž vítězství v těchto volbách nám napovědělo, že druhé prezidentovo období bude silově slabší a toho plynně využili představitelé etatistického přístupu (Stupavský 1996).

²³ Vůdce „nově“ zkonstruované Komunistické politické strany.

Důležitým vnitřním faktorem ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku RF je již zmíněná personální výměna ministra zahraničí. Andrej Kozyrev byl nahrazen J. Primakovem. Jaký vliv měla tato změna, bude reflektováno v následujících řádcích.

Pro pochopení nové koncepce bezpečnostní politiky je nutné si uvědomit, že etatisté začali formovat svůj vliv na vysokou politiku. V teoretické části práce byl tento směr zahraniční a bezpečnostní politiky RF propojen s realistickou teorií mezinárodních vztahů. Tudíž ochrana národního zájmu RF a návrat k řádu byly jejich hlavními prioritami. (Tsygankov 2013).

Etatisté rozlišují dva druhy hrozeb a to vnější a vnitřní. Vnější hrozby jsou definovány následovně: Mezi politické patří nestabilita v post-sovětských zemích, etnické konflikty v blízkém pohraničí a samozřejmě snaha o zeslabení vlivu Ruska samotného v mezinárodních kruzích. Ekonomické hrozby spočívají ve strachu z odříznutí RF z mezinárodního trhu a donucení k úzké specializaci na palivové a surovinové složky ekonomiky a také blokování přístupu Ruska k vyspělým technologiím. Vojenské hrozby, které jsou velice důležité při formování nové koncepce národní bezpečnosti a koncepce zahraniční politiky, jsou reflektovány a směřovány na problémy bývalých sovětských republik. Do vnějších hrozeb dále také etatisté řadí problémy ekologického a kulturního rázu. Je to například strach z ekologických katastrof v sousedních zemích či institucionalizovaný zločin (Sergunin 2000).

Vnější hrozby byly pro etatisty stejně důležité jako ty vnitřní, které jsou podle nich následovné: V první řadě je to strach z dezintegrace Ruska jako takového skrze etnické či náboženské konflikty. Asi největší vnitřní hrozbou, pokud lze konstatovat, že RF a prezident B. N. Jelcin to vnímají jako hrozbu, je právě korupce a institucionalizovaný zločin. Další neopomenutelnou vnitřní hrozbou je iluze špatné informovanosti a šíření nekorektních zpráv v médiích (Sergunin 2000).

Toto realistické vnímání hrozeb pomohlo vytvořit novou koncepci bezpečnosti RF v roce 1997. Nový ministr zahraničí nastupoval za velice napjatých podmínek ve vnitřní politice RF. Prezident Jelcin se plným soustředěním připravoval na nadcházející kandidaturu ve volbách.

Prezidentské volby i přes svůj zdravotní stav zvládl, ale vítězství nebylo jednoznačné. J. Primakov se dostal do funkce již před volbami a hned od začátku bylo jasné, že předcházející události a to hlavně první válka s Čečenskem, budou mít za následek celkovou obměnu přístupu k zahraniční a bezpečnostní politice (Švankmajer 2010: 810 - 832). Westernisté ztratili svůj kredit a pragmatický přístup etatismu přinášel tížené výsledky ochrany ruského národního zájmu.

J. Primakov byl poněkud jinou osobností než jeho předchůdce. Jeho navrhované reformy byly realističtější, ale měly blíže etatistickému přístupu. Oproti A. Kozyrevovi se angažoval do všech sfér zahraniční a bezpečnostní politiky RF. Právě přílišná orientace na západní mocnosti byla bývalému ministrovi vyčítána (Baturin 2003: 419 - 466).

Je nutné ale upozornit, že některé rysy J. Primakov přebírá. Ztotožňuje se s názorem, že Rusko potřebuje finanční pomoc od západu, ale jeho základní myšlenky v zahraniční politice se na této vlně nezakládají. On nevidí tížený úspěch v partnerství s USA. Naopak chce Rusko donutit stát se po několika letech aktivním hráčem na mezinárodním poli (Duleba 1998: 43 – 54). Dále také vidí Rusko v mezinárodních vztazích jako „vyvažující velmoc“. Tomuto podřídil také svoje politické snažení. RF měla své vojenské síly směřovat na jaderné odstrašení nepřátel. Mimo jiné Rusko mělo posílit svoji asertivitu ve vztazích se západem (Eichler, Tichý 2013).

Jak je uvedeno výše, tak celkovou změnu zahraniční a bezpečnostní politiky RF provázelo určité odvrácení od prozápadních tendencí. Samozřejmě RF musela změnit směřování těchto politik a proto se obrátila na dřívější partnery, jakými byly například Čína či Indie a také některé státy mající se „západem“ neklidné vztahy. Mezi tyto státy patřily například Írán a Irák (Baturin 2003: 419 - 466).

Pro úplné pochopení autor uvádí čtyři hlavní směry podle Richarda Sakwy, které se zabývají cestou kam se bude podle J. Primakova zahraniční a bezpečnostní politika RF ubírat. Prvním dogmatem je upevnění ruské teritoriální integrity. Druhým je právě fakt, který byl přebrán už z existující koncepce a to je orientace na státy SNS a jejich postupnou zvýšenou integraci. Další důležitou složkou je stabilizace a následná prevence proti regionálním konfliktům. A posledním dogmatem je poté ochrana proti

zbraním hromadného ničení (Sakwa 2002: 349 - 375). Další neodmyslitelnou událostí ovlivňující novou koncepci zahraniční a bezpečnostní politiky bylo prohlášení prezidenta B. N. Jelcina, které samozřejmě mělo svoji sílu a nomenklatura ho brala velice vážně. Prezident mluvil o jasném obnovení důstojnosti RF za každou cenu a také argumentoval o ochraně ruské diaspory v bývalých státech SSSR. Stanovisko bylo pro představitele etatistického přístupu další vzpruhou (Donaldson 2014: 231 – 282).

V roce 1997 je tedy představena nová koncepce národní bezpečnosti Ruské federace²⁴. Události předcházející této koncepci ji ovlivnily hlavně v kontextu etatistického přístupu. Od dob těchto událostí lze považovat, že zahraniční a bezpečnostní politika RF v období obou volebních období B. N. Jelcina se navrácí k realismu²⁵ (Sakwa 2002).

Autor dále předkládá krátkou analýzu této koncepce. Tato doktrína schválená prezidentem Jelcinem přinesla již první základy pro novou nadcházející vojenskou doktrínu a také nastavila další směřování zahraniční a bezpečnostní politiky RF pro další období. Její hlavní prioritou bylo multipolární uspořádání světa, kterého chtěla dosáhnout zapojením Ruska do OSN a OBSE. Dále také pomoc ve všech sférách boje proti mezinárodnímu terorismu a organizovanému zločinu. Doktrína nadřazovala vnitřní bezpečnost nad tou vnější. Zbraně hromadného ničení měly být použity pouze jako odstrašení a užity v krajních případech. RF ale označila za nepravděpodobné, že by byla přímo ohrožena další světovou válkou (Eichler, Tichý 2013: 145 - 148).

Působení doktríny je prioritně nastaveno na státy SNS a blízké pohraničí. Rusko má zajistit stoprocentní bezpečnost a ochranu svých hranic i za použití síly. Tato prioritní zůstává po celé období Jelcinovi vlády (Baturin 2003: 419 - 466).

J. Primakov byl primární osobností zahraniční a bezpečnostní politiky RF po celou druhou polovinu devadesátých let. A to i po jeho odvolání z funkce B. N. Jelcinem v roce 1998. Ovšem toto odvolání bylo z

²⁴ „Primakovova doktrína“ (Konceptija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Federacii, KNB 1997)

²⁵ Již několikrát se tento přístup objevil i před vymezeným obdobím touto prací. Zakořenil i v nadcházejících koncepcích ruské zahraniční a bezpečnostní politiky za vlády a vliv V. Putina (Sakwa 2002).

důvodu jeho chystaného povýšení na předsedu vlády a tak se také stalo. Ještě tentýž rok nahradil ministra Igor Ivanov²⁶. Tento muž sympatizoval s Borisem N. Jelcinem a poté i s nynějším úřadujícím prezidentem V. Putinem (Baturin 2003: 419 - 466).

Při působení I. Ivanova se příliš zahraniční a bezpečnostní politika RF nezměnila. Už jen protože na ni měl stále vliv J. Primakov z postu předsedy vlády a ten prakticky určoval její směřování. Když byl jmenován V. Putin předsedou vlády, tak tento trend pokračoval. O tom se autor zmíní na konci této kapitoly. Otevřeně vystupoval proti ozbrojené akci NATO v Jugoslávii roku 1999 (Baturin 2003: 419 – 466).

Vnitřním faktorem otřásajícím celým Ruskem bylo špatné hospodářství. Jak autor uvádí v předchozí kapitole, tak ekonomická krize provází obě volební období B. N. Jelcina. Za tento stav jsou přímo odpovědné machinace z období privatizace, neschopnost schvalovat připravené reformy v nějakém přijatelném tempu a také určitý obrat od komunikace se západem po roce 1994 (Baturin 2003: 419 - 466).

Hospodářství RF v období 1991 – 1999 bylo plně katastrof. „Nevydařená“ privatizace dala vzniknout oligarchům mající vliv na politický systém. Ruská „mafie“ je neodmyslitelným problémem spolu s černým trhem. Tato mafie expandovala i mimo Rusko a tak se tomu děje dodnes. Prezident Jelcin a jeho ministerstvo financí si „nedokázalo“ poradit jak s mafií, tak i s devastovanou měnou. Státní deficit se stále zvyšoval (Baturin 2003: 460 - 466). Etatistický přístup nedokázal v tomto odvětví usadit pragmatismus jako v ostatních odvětvích vysoké politiky. Vyústěním byla ekonomická krize roku 1998, kdy si RF plně uvědomila svoji závislost na západních finančních institucích (Eichler, Tichý 2013: 147 – 148).

Pro přehlednost uvádí autor tabulku č. 6 s vnitřními faktory ovlivňující zkoumaný proces v letech 1996 – 1999. Tabulka obsahuje i poslední vnitřní faktor a to nástup Vladimira Putina, který bude popsán na konci této kapitoly. Informace jsou výtahem z této podkapitoly.

²⁶ Ve funkci ministra zahraničních věcí byl až do roku 2004.

Tabulka č. 6: Vnitřní faktory ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku v letech 1996 - 1999

<u>Vnitřní faktory ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku v letech 1996 – 1999:</u>	<u>Důsledky a vlivy:</u>
Prezidentské volby roku 1996	- nepřesvědčivé vítězství B. N. Jelcina - některé nedemokratické postupy
Personální výměna: A. Kozyrev – J. Primakov	- proměna zahraničněpolitické koncepce
KNB – Koncepce národní bezpečnosti - 1997	- výsledek proměny politického spektra
Ekonomická krize roku 1998	- zvýšení státního deficitu - uvědomění závislosti na obchodních stycích se západem
Nástup Vladimira V. Putina	- abdikace a kapitulace osobnosti B. N. Jelcina, který byl v tomto období více či méně „loutkou“ - definitivní vítězství etatistického přístupu

Zdroj: Sestaveno autorem podle (Tsygankov 2013; Baturin a kol. 2003; Eichler, Tichý 2013; Švankmajer 2010)

4. 1. 2. Vnější faktory proměny

Blok nabídne vnější faktory ovlivňující proměnu zahraniční a bezpečnostní politiky RF. Faktory budou podobného rázu jako v předchozí kapitole, ale budou se týkat období po roce 1996. Tudiž informace budou určitým pokračováním. Budou popsány vnější faktory jako vztah Ruska k NATO, USA a EU. Blok neopomene zmínit ani ozbrojený konflikt v Jugoslávii roku 1999 úzce související se vztahy se západními strukturami a také krátký vhled do druhé čečenské války.

Jedním z nejdůležitějších vnějších faktorů ovlivňující ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku v letech 1996 - 1999 je vztah RF s NATO a s dalšími aktéry mezinárodních vztahů. I v této oblasti westernisté prakticky ztratili svůj vliv. Co to způsobilo? O tom autor bude reflektovat v dalších řádcích.

RF se postupem času po výměně ministra zahraničí a celé koncepce výše zmíněných politik dostávala do konfliktu s odlišným směřováním NATO po rozpadu Varšavské smlouvy. Toto vše vyústilo ve strach Ruska z připravovaného rozšíření NATO do postkomunistických zemí bývalého

východního bloku. RF udělala několik „nezbytných kroků“ k vyřešení této situace z vlastního pohledu a prakticky dokončovací fáze vzestupu etatistického myšlení na úkor westernizačního byla dokončena. A vojenské konflikty této problematice ještě více přidávaly na síle (Eichler, Tichý 2013: 140 – 148).

Pro pochopení v jaké situaci se vlastně Rusko nacházelo se autor rozhodl popsat jednotlivé ruské požadavky, které RF měla vůči nově směřující mezinárodní organizaci NATO.

Alexandr Duleba a Karel Hirman popisují rozdělení těchto požadavků do tří skupin. První z nich je skupina „formálně-právní“. Pod tyto patří především touha po písemném potvrzení probíhajících debat mezi RF a organizací NATO. Už jenom protože J. Primakov otevřeně vystupoval proti ústním slibům, které západní země přednášely RF na jednáních (Duleba, Hirman 1999: 59 – 61). Tento etatistický přístup k řešení této situace už definitivně zakořenil v dalších jednáních s NATO. I přes tento jednoznačný postoj, ale RF měla zájem na některých diplomatických jednáních jako například roku 1999 v Jugoslávii. Podle autorů ale nelze přemýšlet o těchto krocích jako ryze westernistických (Tsygankov, Tsygankov 2010). Do druhé skupiny požadavků týkajících se „vojensky-politických“ záležitostí patří zejména právo veta při rozhodování o bezpečnostních problémech Evropy na půdě NATO a příslib, že rozšiřování se nebude dále stupňovat. Vojenské požadavky jsou například takové, že NATO a západní země nebudou mít žádné právo k umístění jaderných zbraní v nových členských zemích NATO. Dále také RF usilovala o přesné vymezení počtu vojenských jednotek a o omezení využití infrastruktury těchto zemí. Nelehkým cílem bylo také snažení o revizi Smlouvy o konvenčních zbraních (CFE) z roku 1990. Třetí skupina požadavků RF se týkala hospodářské situace a snížení standardu respektu Ruska v mezinárodních organizacích, do kterých chtěla RF integrovat. Například distinkce mezi názvem organizace G7. Rusko chtělo oficiální uznání a přejmenování této organizace na G8. Mělo tím vynutit pro etatisty respekt v mezinárodních organizacích. Podobně tomu bylo tak i v dalších (Duleba, Hirman 1999: 59 – 61).

Mezinárodní situace nebyla jednoduchá a RF byla v pozici, kdy se nemohla úplně distancovat od jednání s NATO. Etnisté v tomto období ale už jednoznačně prostoupili ruské politické spektrum. Nebylo pochyb o tom, že rozšiřování NATO do postkomunistického prostoru zničilo naděje prozápadního směru na úspěch jejich cesty k návratu RF jako hegemonu. Co bylo ale jisté je to, že se muselo dospět k nějakému kompromisu (Tsygankov, Tsygankov 2010).

Rusko bylo také připraveno na situaci, kdy se rozšiřování NATO přímo dotkne jeho bezpečnostních zájmů. V takové situaci mělo trio B. N. Jelcin, J. Primakov a I. Ivanov jasný plán politiky vůči západním zemím. Tento plán měl kořeny už v počátcích druhého volebního období prezidenta Jelcina.

RF byla připravena na revizi několika již platných smluv, které byly zakořeněny v mezinárodních strukturách. První z nich byla již zmíněná smlouva o konvenčních silách v Evropě (CFE). Dalšími z nich byla revize smluv START 1 a START 2²⁷. S tím úzce souvisí posílení úrovně výcviku ruské armády, aby byla zařízena její okamžitá a kvalitní připravenost (Duleba, Hirman 1999: 43 – 59).

Rusko mělo stanovené také jasné cíle pro zahraniční a bezpečnostní politiku, jak se zachovat při pokračujícím rozšíření NATO do postkomunistických zemí. RF dala najevo svůj úmysl začít řešit své bezpečnostní hrozby na vlastní pěst, a to konkrétně tím, že chce vyřešit konflikty v nárazníkových zónách. Například na Balkáně či nabídnout bezpečnostní garance pobaltským státům, což by mohlo rozšiřování NATO zpomalit. Nelze říci, že zaměření na nové klíčové partnery místo západních velmocí by měl být pouze následek zhoršených vztahů s NATO, ale tito partneři, jakými byli například Irán či Čína, nebyli považováni „západem“ za spojence. Tudíž tím RF chtěla vyprovokovat NATO k novému jednání. Poslední oblastí, kde RF chtěla zůstat hlavním arbitrem je surovinová bezpečnost. Tento vliv si chtěla za každou cenu udržet (Duleba, Hirman 1999: 43 – 69).

Neopomenutelným krokem NATO mající vliv na ruskou bezpečnostní politiku mělo také další rozšíření blíže k hranicím RF. V roce

²⁷ Smlouvy mezi USA a Ruskou federací týkající se snižování jaderného arzenálu obou zemí. Konkrétně se jedná o počet jaderných hlavic.

1999 přistoupily tři státy z bývalého východního bloku. Byly jimi Česká republika, Maďarsko a Polsko. RF se postavila k tomuto kroku velice negativně. Pro zmírnění následků pro vztahy s RF umožnilo NATO vznik nové rady NATO – RUSKO (Eichler, Tichý 2013: 147 – 148).

Rozšiřování NATO úzce souvisí s dalším vnějším faktorem, který ovlivnil zahraniční a bezpečnostní politiku RF podle autora natolik, že stojí za analýzu v této práci. Konkrétně ho zajímá chování RF vůči vojenské akci Operace spojenecká síla v roce 1999.

Aby autor mohl reflektovat tuto událost jako faktor, tak je nutné si vymezit alespoň základní historické mezníky událostí vedoucí k tomuto vnějšímu faktoru. Konflikt se týkal oblasti Kosova, které bylo rozporupně začleněno mezi jugoslávské území. Roku 1996 vznikla Kosovská osvobozenecká armáda (UČK), která začala provádět krvavé a teroristické akce. Právě tyto akce byly jedním z hlavních důvodů pro bombardování v rámci operace roku 1999. Samozřejmě, že protistrana se ale dopouštěla krvavých čistek. Největším utrpením ale procházelo civilní obyvatelstvo obou stran. Důležitou personou celého konfliktu byl i prezident Slobodan Milošević, který byl nakonec odsouzen za válečné zločiny. Po eskalaci konfliktů obou armád se do této věci angažovalo NATO v plném rozsahu již zmíněnou Operací spojenecká síla (Duignan 2000: 85 – 113). Rusko se také zúčastnilo programu NATO SFOR (Stabilization Force). Tento program měl od roku 1996 vyřešit bezpečnostní otázku v této oblasti a přinést mír. RF a její vztahy se západem ale prodělaly zásadní ochlazení v kontextu těchto událostí (North Atlantic Treaty Organization).

Etatisté v Rusku neměli za žádnou cenu zájem o eskalaci vojenského konfliktu už z důvodu směřování výše zmíněných politik. RF nechtěla připustit nevyřešený konflikt ve své nárazníkové zóně. Proto jsme mohli pozorovat snahu o předejití vojenského konfliktu od I. Ivanova, J. Primakova a B. N. Jelcina. Rusko nakonec tuto vojenskou operaci schválilo, ale i při vypuknutí konfliktu se snažili vše vyřešit diplomatickým řešením (Tichý 2013).

Po eskalaci konfliktu RF tuto operaci ale krutě odsoudila. J. Primakov jako předseda vlády zrušil diplomatickou návštěvu Washingtonu. I. Ivanov dokonce veřejně řekl, že cílem agrese NATO je smazat Jugoslávii

a její občany z povrchu země. Tento výrok vyvolal na mezinárodním poli vlnu diskuzí proti nemyslitelnému chování RF. Jakými důvody se RF obhajovala při odsouzení této operace? V prvé řadě to je jisté „partnerství se Srbskem“, tudíž rozhodně nechtěla přijít o vliv v jugoslávském prostoru. Dalším důvodem bylo odvolání se na určitou ilegalitu této operace, protože podle RF NATO obešlo Radu bezpečnosti Organizace spojených národů (OSN). A nakonec pro RF ten nejpádňější důvod bylo odvolání se na Ženevskou úmluvu²⁸, která byla podle RF v Kosovu jasně porušena (Tichý 2013).

Pro etatisty se tento konflikt nevyvíjel vůbec dobře. Jejich touha po respektu v mezinárodních kruzích se rozpadala, protože RF vůbec neměla vliv v NATO a na celou spojeneckou vojenskou operaci. Dalším problémem pro RF byla vojenská operace vedená západními státy tak blízko hranic Ruské federace samotné (Tichý 2013). Etatisté stále více získávají pocit, že by se měli vydat jen svou vlastní cestou nezávisle na „západu“.

Dalším vnějším faktorem jsou ochlazující se vztahy s USA. Mnohé z důvodů, proč tomu tak bylo, byly již analyzovány výše, protože vesměs kopírovaly vztahy s NATO. Prezident Jelcin prokázal Spojeným státům svou nepředvídatelnost, kterou chtěly USA tolik eliminovat. Důkazem je návštěva Číny v dubnu roku 1996. Kontroverzní je tato návštěva hlavně proto, že Čína vypustila balistické rakety do prostoru blízko Tchaj-wanu, což USA braly velice citlivě. Dalším mezníkem byl nástup Madeleine Albrightové, která se snažila spolu s J. Primakovem vnést trochu pragmatismu do vzájemného dialogu. Američané také podporovali vstup Ruska do WTO (Světová obchodní organizace), když vypukla enormní ekonomická krize v roce 1998. Ale nestalo se tak. Za zmínění také stojí to, že druhá Čečenská válka vyvolala ve Washingtonu větší vlnu kritiky než první válka v této oblasti (Baturin 2003). Vztahy s Evropskou unií jsou založeny především na ekonomickém sektoru (Fidler a Mareš 1997).

Do vnějších faktorů také autor zařazuje druhou čečenskou válku. Tato válka historicky sice začala rokem 1999, ale měla vliv na vítězství etatistického přístupu tím, že dopomohla k nástupu nového prezidenta V. Putina. O tom bude práce informovat níže. Autor ji do faktorů zařazuje z

²⁸ Ochrana civilního obyvatelstva v době vojenského konfliktu.

důvodu toho, že její intenzivní fáze probíhala v letech 1999 – 2000. Válka začíná pokusem Šamila Basajeva²⁹ ustanovit na území Dagestánu islámský chalífát. RF proto boje pojala jako boj proti islámskému terorismu a tvrdě zakročila (Souleimanov 2007).

Vlastní cesta a vítězství etatického přístupu v Rusku nakonec opravdu převážila. V této podkapitole byly analyzovány autorem vybrané vnější a vnitřní faktory. Ty ovlivnily zahraniční a bezpečnostní politiku RF v druhém volebním období B. N. Jelcina v takové míře, že westernizační myšlení bylo z převážné části umístěno do pozadí politického spektra ve všech sférách. Následující podkapitola bude reflektovat vliv těchto faktorů na celkové vítězství etatického přístupu, kterým byl nástup Vladimira V. Putina nejdříve na post předsedy vlády a poté i na post prezidenta Ruské federace. Ještě před začátkem další podkapitoly autor představí shrnující tabulku č. 7 všech vnějších faktorů mající vliv na konečný pád westernizačního přístupu po roce 1996. Informace uvedené v tabulkách jsou výtahem z textu.

Tabulka č. 7: Vnější faktory ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku RF v letech 1996 - 1999

<u>Vnější faktory ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku RF v letech 1996 – 1999:</u>	<u>Důsledky a vlivy:</u>
Vztahy s NATO	- proces rozšiřování NATO donutil RF k uzavření do sebe - Rusko se snaží tento proces zpomalit
Vztahy s USA	- došlo k celkovému ochlazení - podpora ekonomického sektoru v RF skrze WTO
Vztahy s EU	- vztahy založeny především na ekonomické spolupráci
Vojenský konflikt v Jugoslávii roku 1999	- snaha o zvládnutí konfliktu diplomatickou cestou (ruská „nárazníková zóna“) - odsouzení Operace spojenecká síla roku 1999 (krok proti NATO)
Konflikt v Čečensku	- konkrétně „druhá čečenská válka“ - nápomocný k nástupu V. Putina

Zdroj: Sestaveno autorem podle (Tsygankov 2013; Eichler, Tichý 2013; Souleimanov 2007; Duleba, Hirman 1999)

²⁹ Viceprezident neuznávané separatistické vlády v Čečensku.

4. 2. Vítězství etatistického přístupu: „Putinův nástup“

Tato podkapitola plynule navazuje na tu předchozí. Je zvláštní tím, že autor chtěl tento vnitřní faktor analyzovat samostatně. Přináší nový vhled v kontextu zahraniční a bezpečnostní politiky RF na nástup Vladimira Putina. Etatisté spolu s prvky civilizačního přístupu touto personální změnou na postu prezidenta získali již definitivní vítězství nad westernizačním přístupem. Od té doby bylo jednání se západem v rukou nového silného prezidenta.

Po několika změnách ministrů zahraničí a předsedů vlád a po odchodu J. Primakova se 16. 8. 1999 dostává k moci Vladimir Putin. Ten byl vnímán ruským obyvatelstvem vlastně jako zachránce ruského národa a celého politického spektra. Nestabilní vládu měla nahradit ta silná a produktivní. Voliči už nesympatizovali s prezidentem Jelcinem jako na začátku jeho prvního volebního období (Baturin 2003: 445 - 466).

Etatisté vždy mají ve svých prioritách řád a národní zájem Ruska. A kde jinde můžeme najít tyto hodnoty než ve Federální službě bezpečnosti (FSB), což je přímý nástupce Výboru státní bezpečnosti (KGB). Tato organizace má vždy vřelé vztahy s oligarchy a vysokými úředníky. Právě v této organizaci působil i Vladimir Putin. Jeho angažovanost ve složkách tajné služby byla velice tvrdě kritizována západními zeměmi. Paradoxní je, že již za Sovětského svazu získal perfektní vhled do „západních“ záležitostí, když pracoval v Drážďanské složce KGB. Tajná služba byla při úplném vítězství etatistického myšlení více než nápomocná (Reitschuster 2006).

B. N. Jelcin prakticky jmenoval tehdejšího premiéra V. Putina za svého nástupce a veřejně s ním sympatizoval právě proto, že občané v něm viděli spasitele ruského státu. V. Putin se tedy stal prezidentem, ale oficiální prezidentské volby vyhrál až 26. 3. 2000. Po jeho nástupu již bylo jasné, že měl již připravené nové koncepce ruské zahraniční a bezpečnostní politiky, což dokázal tím, že je přednesl prakticky hned po svém nástupu do funkce. Tím jen dokonal konečné vítězství etatistického přístupu (Baturin 2003: 460 - 466).

Vladimir Putin dále vede RF k etatistickému myšlení a někdy se dotýká až přístupu civilizačního. Zahraniční a bezpečnostní politika za jeho

vlády to jenom dokazuje. Ale to není předmětem této práce. V. Putin dovedl etatismus k dokonalosti, ale on sám nezapříčinil jeho vítězství.

Tato kapitola analyzovala vnitřní a vnější faktory vedoucí k již jistému pádu westernismu v druhém volebním období B. N. Jelcina. Reflektovala nástup největšího představitele etatistického přístupu spojeného s civilizačním přístupem a to konkrétně nástup V. Putina. Důvody vítězství etatismu bude autor analyzovat v další kapitole této bakalářské práce, která se bude zabývat komparací obou volebních období B. N. Jelcina a objasní odpověď na otázku, které faktory měly větší vliv na krach westernizačního myšlení v zahraniční a bezpečnostní politice RF v devadesátých letech.

5. Komparace volebních období B. N. Jelcina v kontextu pádu westernizačního myšlení

Minulé kapitoly nám analyzovaly jednotlivé vnitřní a vnější faktory zahraniční a bezpečnostní politiky RF a jejich vlivy na změny těchto politik. Konkrétně se zabývaly dvěma volebními obdobími B. N. Jelcina. V následující kapitole autor provede komparaci těchto volebních období v kontextu pádu westernizačního myšlení v letech 1991 – 1999. Kapitola se zaměří také na to, v jakém období měly vnitřní faktory větší vliv na výše zmíněný proces. Komparace faktorů přinese vhled do situace v Rusku i po abdikaci prezidenta Jelcina a tudíž již i po úplném vítězství etatistického přístupu v zahraniční a bezpečnostní politice RF. Z tohoto vyplývají i kritéria zvolená pro tuto komparaci. Ta se jednoznačně zaměřuje na období 1991 – 1999. Omezená bude kontextem zahraniční a bezpečnostní politiky RF. Tato kapitola se bude rozdělovat na dvě podkapitoly. První z nich bude komparovat faktory vnitřní a druhá faktory vnější.

5. 1. Vnitřní faktory

V této podkapitole se bude autor zabývat komparací vnitřních faktorů již analyzovaných v předchozí kapitole. Komparace přinese koncept vlivů, které jednotlivé vnitřní faktory měly na pád westernizačního myšlení.

Autor považuje za nejvlivnější vnitřní faktor samotnou osobnost B. N. Jelcina. A to hlavně jeho rozdílné cesty k vítězství v prezidentských volbách před začátkem každého volebního období.

První volební období bylo jasně ovlivněno tím, jestli Sovětský svaz padne či nikoliv. B. N. Jelcin se postavil do čela reformátorského křídla a chtěl povznést ruskou ekonomiku a s ní i celou RF. Obyvatelstvo ho považovalo za korektního a silného lídra zvláště po odvrácení tzv. Srpnového puče, který byl analyzován již v předchozí kapitole. Po zákazu KSSS a rozpadu SSSR měl B. N. Jelcin a jeho „demokratický“ blok šanci upevnit svou moc a pokusit se pomocí prozápadních metod, kterým v počátku své vlády věřil, pozvednout Rusko jako takové a získat pro něj ztracený respekt v mezinárodních vztazích (Baturin 2003).

Druhé volební období bylo oproti prvnímu v kontextu získání moci pro B. N. Jelcina mnohem obtížnější. První válka v Čečensku totiž celé nomenklatuře věrné prezidentu Jelcinovi snížila popularitu a bylo velice těžké nastávající prezidentské volby vyhrát. Samozřejmě musel prezident vymyslet strategii, jak tohoto druhého „úspěchu“ dosáhnout. Jak již autor reflektoval v předchozí kapitole, tak spojení s oligarchy a s vysokými úředníky bylo tou účinnou cestou. V komparaci s prvním volebním obdobím toto spojení, ale bylo mnohem užší a provázanější, protože proběhl proces privatizace (Hodač, Strejček 2008: 23 – 25). Pro westernisty a etatisty bylo důležité, jak se zrovna prezident choval a jakým způsobem dosáhl tíženého postu prezidenta RF. Westernizační přístup měl navrch na začátku prvního volebního období a kopírovalo Jelcinův přístup. Etatisté ale přispěli velikou měrou na výhře B. N. Jelcina v prezidentských volbách 1996.

Hospodářství RF bylo po celá devadesátá léta v nedobrému stavu. V prvním volebním období chtěl B. N. Jelcin navázat na reformní snažení M. Gorbačova, kterému jeho ekonomické reformy nevyšly. V prvním volebním období bylo pro prezidenta velice důležité se alespoň vyrovnat západní ekonomice. Ale výsledkem jeho snažení byla nepřehledná a korupční privatizace, která přinesla na RF krizi (Baturin 2003: 222 - 235). Ve srovnání s druhým obdobím je tato událost zcela klíčová, protože se Rusko muselo vypořádat s následky tohoto procesu. To se RF nepodařilo a ekonomická krize v roce 1998 toho byla důkazem. Prakticky se dá říci, že se ruské hospodářství s tímto vypořádává dodnes. Westernisté měli vliv i v ekonomickém sektoru, ale jejich úspěchu bránila nezkušenost s liberálním ekonomickým řádem (Tsygankov 2013). Podle Baturina jsou základními důvody neúspěšné privatizace hlavně neznalost liberalismu v ekonomice, ale také mezinárodní společenství nese vinu za nezasahování do korupčního vývoje na půdě RF a v neposlední řadě také absolutní nekonkurenceschopnost ekonomiky RF oproti silným hráčům mezinárodního prostoru (Baturin 2003: 222 - 235).

Další diferencí mezi jednotlivými volebními obdobími B. N. Jelcina je jeho personální politika. V prvním volebním období se obklopil prezident Jelcin silnými a prozápadně uvažujícími osobnostmi jako byl například ministr zahraničí A. Kozyrev a další. Druhé volební období bylo odlišné. A

to hlavně kvůli situaci už před prezidentskými volbami v roce 1996. Klesající popularita zastrašila Jelcina natolik, že musel udržovat vztahy s oligarchy, kteří s ním sympatizovali kvůli období privatizace. Ve druhém volebním období se snažil svou popularitu vyrovnávat změnami na vysokých politických postech jako byli ministři zahraničí či premiéři. Tato personální politika mu byla nakonec osudnou a B. N. Jelcin abdikoval (Švankmajer 2010: 799 – 831). Pro úplné vítězství etatistického přístupu je hlavně důležité, že osobnosti dosazené prezidentem Jelcinem a to hlavně dnešní úřadující prezident Vladimir Putin se postupem času přiklonili k názoru, že RF má jít vlastní cestou a chránit svůj národní zájem a orientovat se také na asijskou část sféry vlivu (Sakwa 2002).

Posledním vnitřním faktorem ovlivňujícím ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku v devadesátých letech je bezpochyby výměna zahraničněpolitické koncepce. Po pádu SSSR byl westernizační přístup v popředí zájmu, ale události popsané v předchozích kapitolách analyzovaly proč etatistický přístup nakonec prozápadní myšlení „prakticky“ nahradil. Obě koncepce byly vlastně pod určitým „vedením“ B. N. Jelcina, ale také pod záštitou jiných ministrů zahraničních věcí (Tsygankov 2013).

Koncepce zahraniční politiky a vojenská doktrína z roku 1993 má s koncepcí národní bezpečnosti z roku 1997 jednu zásadní společnou tezi. Tou je primární zaměření na ruské pohraničí a státy SNS. Zde by se měly vyřešit všechny vojenské konflikty a to včetně těch potencionálních. Další společná věc je domluva, že v devadesátých letech už bude primární řešení vojenských střetů pomocí „soft power“ (VD 1993). Odlišnosti mezi jednotlivými koncepcemi zahraniční a bezpečnostní politiky RF v devadesátých letech ale přesně vypovídají o charakteru sváru mezi westernizačním a etatistickým přístupem. Zatímco dokumenty z roku 1993 jako sekundární cíle uvádějí spolupráci se západem a snahu integrovat Rusko do mezinárodních „západních“ struktur, Koncepce národní bezpečnosti z roku 1997 tyto sekundární priority nemá. Proto se tato koncepce blíží k etatistickému přístupu, který se na konci druhého volebního období dočkal konečného vítězství a začal hrát prim v zahraniční a bezpečnostní politice RF (Eichler, Tichý 2013: 140 – 148).

Pro přehlednost autor opět uvádí tabulku č. 8, která shrnuje komparované vnitřní faktory dopomáhající ke konečnému etablování etatistického přístupu. Informace uvedené v tabulce jsou výtahem z textu této podkapitoly.

Tabulka č. 8: Vybrané vnitřní faktory období 1991 – 1999 pro komparaci

<u>Vybrané vnitřní faktory období 1991 – 1999 pro komparaci:</u>	<u>1. volební období B. N. Jelcina:</u>	<u>2. volební období B. N. Jelcina</u>
Cesta k moci B. N. Jelcina	- „silný hráč“ - tvrdé vítězství a snaha potlačit opozici - „demokratický boom“	- „loutka“ - nepřesvědčivé vítězství v prezidentských volbách 1996
Jelcinova personální politika	- osobnosti spojené s demokratizačním procesem - ke konci období privatizace- orientace na oligarchy	- spojení s oligarchy a s osobnostmi věrné etatistickému přístupu - jmenování V. Putina předsedou vlády
Výměna zahraničněpolitické koncepce	- A. Kozyrev - Koncepce zahraniční politiky 1993 - Vojenská doktrína 1993	- J. Primakov, V. Putin - Koncepce národní bezpečnosti 1997

Zdroj: Sestaveno autorem podle (Tsygankov 2013; Eichler, Tichý 2013; Sakwa 2002)

Důležitým mezníkem pro druhou podkapitolu této komparace souvisí úzce s přeměnou koncepce zahraniční a bezpečnostní politiky RF a pro westernisty byl tento vnější faktor smrtícím. Tím faktorem je rozšiřování NATO a jeho nová mezinárodněpolitická koncepce.

5. 2. Vnější faktory

Autor v této podkapitole bude komparovat vnější faktory vedoucí k definitivnímu pádu westernizačního přístupu. Omezením samozřejmě bude časová osa devadesátých let a kontext zahraniční a bezpečnostní politiky RF.

Jako první práce bude reflektovat komparaci vztahů s NATO. V prvním volebním období se RF snažila, jak již bylo řečeno, integrovat do mezinárodních struktur a dialog s NATO byl jednou z hlavních snah. Po

pádu SSSR samozřejmě ukončila svoji účinnost i Varšavská smlouva. Na tuto situaci na mezinárodním poli musela organizace NATO nějakým způsobem reagovat. Bylo jasné, že stará koncepce vyvažování Varšavské smlouvy už nemůže být základním principem fungování NATO. Reakce spočívala v označení nové hrozby. Tou byly označeny tranzitivní státy východní a střední Evropy (Fidler, Mareš 1997).

Rusko s jeho zahraničněpolitickou koncepcí toto nemohlo akceptovat. Ale v prvním volebním období B. N. Jelcina se RF na krátké období ztotožnila s westernizačním přístupem. Dialog vedený s NATO vyústil v členství v roce 1994 v programu Partnerství pro mír. Zahraničněpolitická koncepce v prvním volebním období byla pro RF ale primárně stále nastavena na jeho pohraničí a na státy SNS. Tudíž po označení nové hrozby od NATO bylo jasné, že RF se chystá zveřejnit nová opatření a hlavně znepokojení ohledně expanze NATO (Kříž 2006: 39 – 71).

Určitý vhléd do druhého volebního období nám ukazuje, že se obecně zhoršovaly vztahy se západem a právě rozšiřování NATO mělo značný vliv. Odlišná zahraniční a bezpečnostní politika RF ve druhém volebním období (konkrétně „Primakovova doktrína“) se chtěla vyhranit vůči této pro RF expanzivní politice. Rusko bylo připraveno udělat nová opatření v případě hrozby od NATO ve střední a východní Evropě. Tyto změny byly popsány v předchozích kapitolách (Kříž 2006: 39 – 71).

Etatisté na rozdíl od prvního volebního období postavili strategii právě na nepříliš dobré náladě z rozšiřování NATO do oblasti tranzitivních států. Hájili svůj postoj tím, že chtěli Rusko udržet na své vlastní cestě ochrany svého území a ochrany „svého“ národního zájmu. Tento postoj velice dobře zapadá do jejich konceptu „Self vs. Other“ (Tsygankov 2013).

Obecně skeptická nálada RF k rozšiřování NATO pak plynule přechází i do samotného řešení vojenských konfliktů či do boje proti mezinárodnímu terorismu. V další části této podkapitoly bude autor komparovat dva odlišné vojenské konflikty, které byly ale pro prezidenta Jelcina a hlavně pro westernizační přístup zničující.

Pro RF, pro prezidenta a pro jeho nomenklaturu byl rok 1994 rozhodně tou největší zkouškou. Nedokázali se totiž vypořádat s rostoucí hrozbou a nakonec i s vojenským konfliktem v Čečensku. Tzv. První

čečenská válka byla katastrofou pro celý politický systém, pro Rusko jako celek a pro zahraniční a bezpečnostní politiku to znamenalo drastickou změnu. Je nutné ale říci, že tato válka byla spíše vnitřním problémem RF a nedotýkala se vztahů s mezinárodní organizací NATO přímo. Důsledkem tohoto konfliktu, ale bylo Jelcinovo zdiskreditování a jeho snaha vyhrát nadcházející prezidentské volby 1996 nebyla již demokratizačního charakteru (Baturin 2003: 419 - 466). Naopak druhá čečenská válka už byla pod „záštitou“ nového vůdce a to V. Putina. Důsledkem byl ale vleklý konflikt, kdy ozbrojené střety měly svoji hlavní fázi v době, kdy V. Putin upevňoval svoji moc a tuto válku k tomu skvěle využil (Soueimanov 2007).

Etatisté tohoto konfliktu využili ve svůj prospěch a dokonce i na chování prezidenta Jelcina už jsme mohli pozorovat změnu myšlení, i když to bylo hlavně proto, aby získal znovu post prezidenta RF.

Další vojenský konflikt ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku RF byl v Jugoslávii. Situace se tam vyostřovala podobně jako v Čečensku, ale tentokrát se jednalo o oblast zájmu NATO. Vedlo se několik dialogů jak situaci vyřešit. RF dokonce vedla mírové rozhovory přímo v Jugoslávii, už jen proto, že nechtěla, aby konflikt eskaloval do té míry, aby „západní“ vojenské jednotky mohly být přítomny tak blízko Ruských hranic. Dialogy definitivně skončily při začátku Operace Spojenecká síla v roce 1999, kterou Rusové odmítli a vysoké politické posty začaly masivní kampaň proti NATO a jeho akcím (Duignan 2000: 85 – 113). Etatistický přístup definitivně zakořenil s nástupem V. Putina na post premiéra a krátce potom i prezidenta RF. B. N. Jelcin měl nakonec neopomenutelný vliv na toto definitivní vítězství. Vojenské konflikty byly už řešeny tvrdě, jak můžeme později vidět v druhé čečenské válce.

Vnější faktorem, který bude komparován v následujících řádcích, budou vztahy s USA. Dá se říci, že vztahy s USA jsou v jistém slova smyslu propojené se vztahy s NATO. V prvním volebním období se USA zaměřily v dialogu s Ruskem spíše na bezpečnostní otázky. S nástupem Billa Clintona do úřadu prezidenta se vztahy začaly prohlubovat. V komparaci s druhým volebním obdobím byly vztahy na lepší úrovni. Co bylo pro obě volební období svým způsobem společné, byla snaha o podporu prezidenta Jelcina. Ten totiž v očích USA znamenal jistou předvídatelnost, ale jak ukázal čas,

tak tomu tak nebylo. Ve druhém volebním období se již USA plně snažily pomoci se špatným hospodářstvím RF (Sakwa 2002). Vztahy s Evropskou unií byly v prvním volebním období na relativně stabilní úrovni. Dohoda o strategickém partnerství byla podepsána roku 1994, ale ve druhém volebním období stejně jako u ostatních „západních“ aktérů se vztahy ochladily (Euroskop 2008).

Níže autor reflektuje výše uvedené závěry v přehledné tabulce č. 9. Týká se vybraných vnějších faktorů nápomocných u konečného vítězství etatistického přístupu. Také v této tabulce autor nabízí informace z textu.

Tabulka č. 9: Vybrané vnější faktory období 1991 – 1999 pro komparaci

<u>Vybrané vnější faktory období 1991 – 1999 pro komparaci:</u>	<u>1. volební období B. N. Jelcina:</u>	<u>2. volební období B. N. Jelcina:</u>
Vztahy s NATO	<ul style="list-style-type: none"> - snaha RF o dialog - 1994- RF člen programu Partnerství pro mír - pád Varšavské smlouvy ale mění mezinárodní systém a postoj NATO 	<ul style="list-style-type: none"> - ochlazení vztahů - RF ovlivněna plánovaným rozšiřováním NATO - RF připravena reagovat a přijímat nová opatření vyhraněná proti rozšiřování NATO
Vojenské konflikty	<ul style="list-style-type: none"> - 1. čečenská válka (katastrofální porážka a důsledek pro celý politický systém RF) - „západ“ stahuje kritiku kvůli jeho podpoře v následujících prezidentských volbách) 	<ul style="list-style-type: none"> - konflikt v Jugoslávii roku 1999 - přímé zapojení NATO (úzce souvisí s rozhodováním a postojem RF)
Vztahy s USA	<ul style="list-style-type: none"> - hlavně vojensky-bezpečnostní otázky - podpora B. N. Jelcina 	<ul style="list-style-type: none"> - angažovanost už ve všech sférách, ale přesto znatelné ochlazení vztahů (přichází vlna pragmatismu) - podpora B. N. Jelcina
Vztahy s EU	<ul style="list-style-type: none"> - primárně ekonomické vztahy - 1994- dohoda o strategickém partnerství 	<ul style="list-style-type: none"> - primárně ekonomické vztahy - ochlazení celkových vztahů se „západem“

Zdroj: Sestaveno autorem podle (Tsygankov 2013; Eichler, Tichý 2013, Souleimanov 2007; Kříž 2006, Euroskop 2015)

První volební období bylo poznamenáno pádem SSSR a prozápadní snažení ve všech sférách zahraniční a bezpečnostní politiky bylo naplno prosazováno. Ale nezkušenost s liberálním řádem a celková atmosféra korupce, špatného rozhodování při řešení eskalovaných vojenských konfliktů bohužel umožnila revitalizaci etatistického přístupu v ruské zahraniční a bezpečnostní politice (Tsygankov 2013). V této kapitole můžeme vidět, že události přelomu let 1993 – 1996 rozhodly o přeměně zahraničněpolitické koncepce. A tudíž druhé volební období bylo přesně to prostředí, kde se mohl etatistický přístup etablovat.

Závěr

Ruská federace jako nástupnický stát po pádu SSSR měla před sebou těžký úkol, kterým byla celková revitalizace politického systému. Minulý režim měl značný vliv na jeho celkovou podobu v prvních okamžicích devadesátých let. Konkrétně již zmíněný konflikt dvou cest, jak se vypořádat s tímto problémem, byl popsán v této práci v kontextu zahraniční a bezpečnostní politiky RF. V prvním volebním období B. N. Jelcina se RF pokusila svůj ztracený respekt na mezinárodním poli získat pomocí westernizačního přístupu. Prozápádní snahy prezidenta Jelcina a jeho nomenklatury přinesly sice nějaké tížené výsledky, ale události devadesátých let dokázaly, že se RF vydala cestou druhou, tudíž silovou a mocenskou cestou etatistického přístupu. Jaké důvody k tomuto stavu, který přetrvává i dnes za prezidentství Vladimira Putina, byly popsány v analytické části této práce.

Cílem této práce byla komparace vnitřních a vnějších faktorů, které přímo ovlivnily pád stoupců westernismu v RF v letech 1991 – 1999 a tím umožnily stoupcům etatistického přístupu v zahraniční a bezpečnostní politice uspět. Cíl práce byl naplněn v analytické části, kde autor plynule navázal na teorii zahraniční a bezpečnostní politiky Andreje Tsygankova, který ji rozděluje právě na westernistický, etatistický a civilizační přístup.

B. N. Jelcin byla osobnost, od které byl očekáván úspěch, rychlý ekonomický vzestup a znovuzrození Ruska jako velmoci v mezinárodních vztazích. Od západu měl tento prezident důvěru, protože ho považoval v jistém slova smyslu za nástupce M. Gorbačova. Tato práce se pokusila odpovědět na otázku, proč B. N. Jelcin upustil od westernizačních snah a připustil nástup jiné cesty. Vnější faktory jako byly vztahy s NATO, EU a USA byly spolu velice úzce propojeny, protože zásadní krok ovlivňující rozhodování B. N. Jelcina a celého Ruska udělalo NATO. Po pádu SSSR označilo NATO za bezpečnostní hrozbu státy bývalého SSSR. RF toto vnímala jako hrozbu a její zájmy v blízkém pohraničí tím byly ohroženy. Odpovědí na výzkumnou otázku, které kroky B. N. Jelcin byl nucen udělat při možném rozšiřování NATO, je potom jeho ústup od dialogu se západem. Westernisté od tohoto okamžiku už neměli pevnou půdu pod nohama a

prezident Jelcin byl nucen začít svoji vlastní cestou tvrdě hájit národní zájem Ruska, který byl po staletí tím nejdůležitějším ve všech sférách politiky a zahraniční a bezpečnostní politika RF nebyla výjimkou. Další vnější faktor mající zásadní vliv na změnu postavení B. N. Jelcina k zahraniční a bezpečnostní politice byla první Rusko-čečenská válka. Katastrofální prohra stála prezidenta Jelcina většinu jeho popularity a jeho nomenklatura mu již nedokázala pomoci. Zde můžeme vidět, že vnitřní faktory, jakými byly koncepce zahraniční politiky, vojenské doktríny vytvořené před druhým volebním obdobím nebyly připraveny na problémy takového rázu a nebyly připraveny následovat westernizační přístup. Jelcinovy politické „výhry“ a „prohry“ na domácí scéně jako například Srpnový puč či konflikt s parlamentem roku 1993 zdaleka nepoškodily prezidentovu pověst tak jako nevyřešený vojenský konflikt v Čečensku. Prezidentské volby v roce 1996 nakonec Jelcin vyhrál, ale rozhodně ne přesvědčivě. K vítězství mu dopomohla nepříliš „demokratická kampaň“. A jak jeho druhé volební období začalo, tak se postupem času ukázalo, že už nelze znovu navázat na prozápadní snažení. Etatistický přístup postupně zakořenil v domácí politice i v té vnější. Osobnost prezidenta Jelcina, která byla silná a reformní už ve druhém volebním období neměla šanci na úspěch. A proto on sám označil za ruského „zachránce“ Vladimira Putina, kterého jmenoval premiérem. Nakonec se V. Putin stal i prezidentem a etatistický přístup zakořenil v Rusku na další prezidentská období.

Tato práce reflektovala vývoj vnitřních a vnějších faktorů, které ovlivnily pád westernizačního přístupu. Autor práce si uvědomuje, že by práce mohla být rozšířena i o faktory pocházející z počínání RF na asijské části. Jak práce uvádí, tak střídání identit bylo v historii RF běžné.

Seznam pramenů a literatury

Monografie a články

Baturin, Jurij M. a kol. 2003. *Jelcinova epocha 1988-2000*. Od Gorbačeva k Putinovi. Praha: Knižní klub.

Breslauer, George W. 2002. *Gorbachev and Yeltsin as leaders*. United states of America: University of California at Berkeley

Donaldson, Noguee. 2014. *Russia: Changing systems, enduring interests*. London and New York: Routledge.

Drulák, Petr a kol. 2008. *Jak zkoumat politiku*. Praha: Portál

Drulák, Petr. 2010. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál. 54 – 70

Duleba, Alexandr a Hirman, Karel. 1999. *Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska*. Bratislava: Inštitút pro verejné otázky

Duignan, Peter. 2000. *NATO: It's Past, Present and Future*. Stanford, California: Hoover Institution Press. 85 – 113

Eichler Jan, Tichý Lukáš. 2013. *USA a Ruská Federace: Komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*. Praha: Ústav Mezinárodních vztahů

Fidler, Jiří a Mareš Petr. 1997. *Dějiny NATO*. Praha: Paseka

Gerring, John. 2007. *Case study research*. Principles and practise. Cambridge: Cambridge unipress

Hodač, Jan a Strejček, Petr. 2008. *Politika Ruské federace v postsvětském prostoru a střední Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav

Holzer, Jan. 2001. *Politický systém Ruska. Hledání státu*. Brno: Centrum pro studium demokracie. s. 31

Holzer, Jan a Kuchyňková, Petra. 2005. Jelcinovo Rusko. Případová studie nejistého režimu. In: *Středoevropské politické studie*. Brno: MPU, VII., č. 4, 428 – 455

Hopkin, Jonathan. 2002. „Comparative methods“. In: *David Marsch and Garry Stoker: Theory and Methods in Political science*. New York. 267 – 285

Hroch, Miroslav. 1985. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Jablonski, Paul. 2004. Rossiya i NATO v poiskakh obshego dela. *Rosbalt*. Dostupné na: <http://www.rosbalt.ru/main/2004/02/21/145497.html> (21. 2. 2004)

Keohane, Robert. 1990. International Liberalism Reconsidered. In: *Dunn, John (ed.). The Economic Limits to Modern Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 165–194

Kříž, Zdeněk. 2006. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní prostředí*. Brno: IIPS

Kuchyňková, Petra a Šmíd, Petr. 2007. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.

Mlynář, Vladimír. 1991. Velká srpnová protikomunistická revoluce. *Respekt*. Dostupné na: <http://www.respekt.cz/tydenik/1991/34/velka-srpnova-protikomunisticka-revoluce> (26. 8. 1991)

- Moravcsik, Andrew. 1992. *Liberalism and international relations theory. Working paper.* Harvard University
- Morrison, John. 1992. *Boris Jelcin: z bolševika demokratem.* b. m. Regent art press
- Razuvaev, Alexander. 2013. Aleksandr Razuvayev: Ot slov k delu. *Vzlgjad.* Dostupné na: <http://vz.ru/columns/2013/11/15/659036.html> (15. 11. 2013)
- Reitschuster, Boris. 2006. *Vladimir Putin: Kam kráčíš, Rusko.* b. m. J. OTTO- Ottovo nakladatelství
- Rosenau, James. 1987. *Toward single-country theories of foreign policy: the case of the USSR.* Boston: Allen and Chwin
- Říchová, Blanka. 2006. *Komparativní metoda v politologii.* In: Dvořáková Vladimíra: Komparace politických systémů. 7 – 37. Praha: VŠE.
- Sakwa, Richard. 2002. *Russian politics and society.* New York: Routledge
- Sergunin, Alexandr. 2000. *Měnící se paradigmata. Mezinárodní vztahy v postkomunistickém Rusku.* Mezinárodní vztahy: 27/2000
- Simons, Helen. 2009. *Case study research in practise.* London: Sage
- Souleimanov, Emil. 2007. *Konflikt v Čechensku.* Praha: Eurolex Bohemia
- Stupavský, Peter 1996. *Rusko a prezidentské volby.* Mezinárodní politka 8/1996
- Švankmajer Milan. a Kol. 2010. *Dějiny Ruska.* Praha: Nakladatelství NLN
- Tichý, Lukáš. 2013. *Postoj Ruské federace k vojenským intervencím západu v letech 1999 – 2011.* In: časopis Vojenské rozhledy. Ročník:XXII

Tsipko, Alexander. 2011. Strashilki dlya modernizatsii. *Nězavisimaja gazeta*. Dostupné na: http://www.ng.ru/ng_politics/2011-04-05/13_insor.html (5. 4. 2011)

Tsygankov, Andrei a Tsygankov, Pavel. 2010. *National ideology and IR theory: Three incarnations of the „Russian idea“*. In: European journal of International relations. SAGE

Tsygankov, Andrei P. 2013. *Russia's Foreign Policy. Change and Continuity in National Identity*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Vinokurov, Andrew. 2015. Ot Gorbacheva do Putina: sila i slabost' politicheskikh zavavleniy. *Nězavisimaja gazeta*. Dostupné na: http://www.ng.ru/ng_politics/2015-02-17/9_gorbachev.html (17. 2. 2015)

Vishnevsky, Boris. 2006. *Khraniteli ukazov prezidenta*. Novaya gazeta. Dostupné na: <http://www.novayagazeta.ru/society/29311.html> (30. 10. 2006)

Waisová, Šárka. 2009. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk

Wendt, Alexander. 1992. *Anarchy is what state make of it: The social construction of power politics*. In: International Organization. 391 – 425

Yin, Robert K. 2009. *Case study research: design and methods*. Los Angeles: Sage

Zimmerman, William. 2002. *The Russian People and Foreign Policy. Russian Elite and Mass Perspectives 1993-2000*. Princeton: University Press.

Internetové zdroje

Euroskop. Dostupné na: <https://www.euroskop.cz/9130/sekce/rusko/>

Global security. Dostupné na:
<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/siloviki.htm>

North Atlantic treaty organization. Dostupné na:
www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm

North Atlantic treaty organization. Dostupné na:
<http://www.nato.int/SFOR/docu/d981116a.htm>

Dokumenty

Koncepcija vnejšej politiky Rossijskoj Federacii. Ministerstvo inostrannyh del Rossijskoj Federacii, aprel 1993.

Koncepcija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Federacii. Sovet bezopasnosti Rossijskoj Federacii. 17. 12. 1997

Vojennaja doktrina Rossijskoj Federacii. Prezident Rossi, 2. 11. 1993

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Přehled jednotlivých přístupů podle A. Tsygankova

Tabulka č. 2: Případová studie

Tabulka č. 3: Komparativní metoda

Tabulka č. 4: Vnitřní faktory proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v letech 1991 - 1996

Tabulka č. 5: Vnější faktory proměny zahraniční a bezpečnostní politiky RF v letech 1991 – 1996

Tabulka č. 6: Vnitřní faktory ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku v letech 1996 – 1999

Tabulka č. 7: Vnější faktory ovlivňující zahraniční a bezpečnostní politiku v letech 1996 – 1999

Tabulka č. 8: Vybrané vnitřní faktory období 1991 – 1999 pro komparaci

Tabulka č. 9: Vybrané vnější faktory období 1991 – 1999 pro komparaci